

TİNSEL DEĞERLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK KEŞFEDİCİ NİTEL BİR ARAŞTIRMA: GÜVENLİK HİZMETİ ÖRNEĞİ

İbrahim Sani MERT*
Ceyhun ULUDAĞ**

Özet

Bu araştırmanın amacı, güvenlik sektöründe çalışanlarının tinsel değerlerini ve bu değerleri kurumları ile nasıl bütünleştirdiklerini incelemektir. Araştırmada, yorumlayıcı fenomenolojiyi kullanarak ve Hodge (2001a)'nin belirlediği tinsel değerlendirme yaklaşımı çerçevesinde katılımcılarla sohbetler yapılmış ve güvenlik hizmetindeki tinsellik temelinin, çalışanların erken aile döneminde edindikleri değerlerle atıldığı ve daha sonra edinilecek değerlerin bu temel üzerine kurulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *tin, tinsellik, tinsel değerler, tinsel ekogram, güvenlik sektörü.*

AN EXPLORATORY QUALITATIVE RESEARCH FOR DETERMINING SPIRITUAL VALUES: EXAMPLE OF SECURITY SECTOR

Abstract

The aim of this research is to investigate the spiritual values of the members of the security sector and to discover how they integrate these values with their institution. Using the interpretative phenomenology and conversing with the participants within the spiritual assessment approach that Hodge (2001a) exposed, the research has reached the consequence that the security sector's fundamentals of spirituality has been gained by the members in their early family era, and the further spiritual values to be set over these fundamentals.

Key Words: *spirit, spirituality, spiritual values, spiritual ecogram, security sector.*

GİRİŞ

İş yerlerindeki tinsellik konusunda geçmişte yapılmış az sayıda araştırma mevcuttur (Case ve Sherr, 2005: 2; Hodge, 2001a: 203). Örneğin, Social Work Administration dergisinde 1978 ile 2003 yılları arasında yayınlanan 633 makalenin “başlık”, “anahtar kelimeler” ve “özet” bölümleri incelendiğinde “tinsellik (spirituality)” kelimesinin geçtiği herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır (Case ve Sherr, 2005: 2). Ancak, son yıllarda sosyal bilimler yazınında iş yaşamındaki tinselliğe duyulan ilginin giderek hızla arttığı görülmektedir (Case ve Sherr, 2005: 1; Howard, vd., 2000: 308; Özdemir, vd., 2008: 151; Stewart ve Koeske, 2006: 181).

Özellikle, organizasyonel liderlik ve yönetim yazını incelendiğinde, tinsel inanç ve değerlerin, lider davranış ve kararları üzerine etkilerini de içeren (Wyld, vd., 1992: 2), “işyerindeki tinsellik” konusunun, son zamanlarda geniş ölçüde araştırılmaya başlandığı görülmektedir (Milliman, vd., 2003: 426). Söz konusu bu araştırmalar

* Dr., Genel Kurmay Personel Bşk.İği, sanimert@gmail.com

** HAK.İği, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, ceyhunuludag@hotmail.com

kapsamında; liderlerin, büyük ölçüde zaman ve çaba harcayarak yaptıkları işlerine, en derinde hissettikleri inanç ve değerlerini katmaları ve hissettikleri bu inanç ve değerleri, eylem ve kararlarıyla birleştirmeleri halinde, işlerinin kendilerini daha çok tatmin edeceğine ve çalışma yaşamlarının daha fazla anlam kazanacağına dair bir beklenti içerisinde oldukları ortaya konulmuştur (Alford ve Naughton, 2001: 38-40; Conger, 1994: 79).

Bu bağlamda, yapılan bu nitel araştırmanın amacı da, çalışanlarının kendi tinselliklerini işyerleri ile nasıl bütünleştirdiklerini keşfetmektir. Araştırma, güvenlik sektörü çalışanlarının okul öncesi çocukluk yıllarında, okul yıllarında ve iş yaşamlarında çeşitli canlı/cansız aktörlerden ve yaşadıkları olaylardan edindikleri dinsel/tinsel tecrübelerin, sonraki yaşamlarını yorumlamada ne derece etkili olduğunun ve bu bireylerden oluşan güvenlik sektörünün hangi tinsel değerlere sahip olduğunun keşfedilmesi üzerine kurulmuştur.

Bugüne kadar, çalışanların tinselliklerini işyerleri ile nasıl bütünleştireceğine yönelik oldukça az ampirik çalışma yapılmıştır. Çalışmanın bu yönüyle de, izlenen yöntem ve çalışılan konu olarak, alandaki bu eksikliği kapatmada mütevazı bir katkı sağlaması beklenmektedir.

1. KAVRAMSAL HAZIRLIK

1.1. Tin

Tin, tarihteki olayları yönetmiş olan ve yönetendir. Tin'in böyle bir gücü olduğu için, Hegel'in Tin'in bir gerçekleşme aracı olarak gördüğü "tarih" adı verilen o sınırsız alandaki her şey, tin tarafından meydana getirilen obje, eylem, yapıt olarak kavranır. Hegel'e göre tin bütün eylemlerini özüne uygun gerçekleştirir, kendisini özünde olduğu şey yapar, çünkü tek endişesi kendini meydana getirmek, kendini gerçekleştirmektir (Hegel, 1995: 83). Bu bağlamda tin, kendini dünyada gerçek kılmaya çalışan bir eylem varlığıdır; kendini gerçekleştirme amacını taşıyan ve özünde olduğu şeyin dünyada da var olması amacını taşıyan bir eylem varlığı olduğundan, onun eylemi, kendisi olmayan olguları yadsımaya, aşmaya ve bütün dünyayı kendileştirmeye yönelir. Diğer bir deyişle tin, insanı günlük kararlarını verirken harekete geçiren, eylemlerinin çıkış noktası, özü sayılan, maddesel olmayan içsel bir varlıktır.

1.2. Tinsellik

"Tinsellik" kavramı, nispeten yeni olup, kavramsal gelişiminin emekleme çağındadır. Özünde halen tartışılan bir kavram olduğundan, henüz evrensel olarak üzerinde uzlaşılan bir tanımı yoktur. Yazında ve/veya söylemde özellikle tanımlanmadığından, insanlar "tinsellik" kavramını içeriğin anlam ve amacından hareketle algılayıp kullanmaktadırlar (Twigg ve Parayitam, 2006: 118).

Modern profesyonellerin işyerine tinselliklerini nasıl yansıtacaklarını açıklayabilmek amacıyla, öncelikle "tinsellik" kelimesinin kendisi ile kişi/toplum inançları ve uygulama yolundaki tarihsel diyalektiğini incelemek faydalı olacaktır. Fuller (2001:5)'e göre, 20.yüzyıla kadar "tinsel (spiritual)" ve "dinsel (religious)" terimleri, "bir çeşit üstün güce inanış ve çeşitli ritüeller, uygulamalar ve günlük manevi davranışlar yolu ile bu güçle bağlantıyı derinleştirmek arzusu" açıklamasıyla eş anlamda kullanılmıştır. 20.yüzyıla birlikte, "dinsel" kelimesi toplumsal

dünyanın dini oluşumlara üyeliği, formal ritüellere katılımı ve resmi mezhepsel öğretilere bağlılık anlamında kullanılırken, “tinsel” kelimesi yavaş yavaş kişisel düşünceler ve tecrübeler dünyası ile bağdaştırılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın hedeflenen amacına ulaşabilmesi için, “tinsellik” kavramının burada açıklanan anlamda algılanması faydalı olacaktır. Bu bağlamda “tinsellik”, görünenin dışında daha az maddesel olan bir dünya kanaatine dayalı, kişisel, içsel tecrübeler ve inançlarla ilgilidir. Ayrıca, kişisel ve toplumsal inanç ve uygulama arasında bir uyum oluşturulması, çoğu dinin doğasında vardır. (Wax, 2005: 5).

1.3. İşyerinde Tinsellik

Twigg ve Parayitam (2006: 128)’a göre, çalışanların tinsel yanlarına dokunarak, Birleşik Amerika’yı daha içten, sıcak, yardımsever ve daha yaratıcı hale getirme yönünde bir hareket başlamıştır. Bu trendin sadece Amerika ile sınırlandırılmayacağı, bu yaklaşımın giderek artan bir hızla tüm dünyada yankı bulacağı düşünülmektedir. Makro seviyedeki bu yaklaşımın, iş yaşamına indirgenmesi bağlamında, *işyerinde tinsellik* “çalışanların, bağlılık ve sadakat içerisinde, anlamlı çalışmaları ile beslenen içsel bir yaşamlarının olduğu farkındalığı” olarak tanımlanmaktadır (Twigg ve Parayitam, 2006: 128). Gibbons (2000: 111)’a göre ise *işyerinde tinsellik*, işteki yönü, bütünlüğü ve bağlılığı belirleyen bireyler ve organizasyonlar için, iş ve tinselliği bütünleştirme yolculuğudur.

“İşyerinde tinsellik”, çalışanların işyerinde belirli bir dinin kurallarını kabul etmelerinin yasal olmayacağı, fakat yöneticilerin, kendilerinin de dâhil olmak üzere, işyerine gelirken bir takım inançlar, değerler ve davranışlar grubu takınmaları gerekliliğini ortaya koymaktadır. İşyerindeki inanç farklılıklarını tek çatı altında birleştirmek, özellikle farklı birçok dini inanca sahip çalışanları bünyesinde barındıran geniş organizasyonlar için çok güç olmaktadır. Ancak “işyerinde tinsellik”, dinden farklı ve dinin üzerinde bir değer olarak ortaya çıkmaktadır (Piedmont, 1999: 1009-1011; Twigg ve Parayitam, 2006: 130). “İşyerinde tinsellik”, öğrenilebilen ve anlaşılabilen basit bir insani faktör olarak değerlendirilmektedir. Özetle “işyerinde tinsellik”, farklı dini öğretileri ve töreleri bütünleştirme çabalarına ihtiyaç duyulmadan, çalışanlara işyerindeki anlam, değer ve amaçları verebilecek bir araçtır (Twigg ve Parayitam, 2006: 129-130).

1.4. Değerler

Doğan (2007: 38), değerleri genel olarak “tutum, davranış ve inançların formüle edildiği genel standartlar; hangi toplumsal davranışların iyi, doğru ve arzulanır olduğunu belirten, toplum üyelerince paylaşılan ölçüt veya fikirler; bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlayan, tasvip ve teşvik gören, toplumca korunmaya çalışılan kabuller ve inanışlar; ya da davranış, tutum ve düşüncelere ilişkin olarak iyi-kötü, güzel-çirkin, normal-anormal ve rasyonel-irrasyonel ayrımında kullanılan ve spesifik bir özellik taşımayan ölçütler” olarak tanımlamaktadır. Rokeach ise değerleri, “bir kişinin bir değere sahip olması demek, o kişinin, belli bir sonuç ya da duruma ilişkin olarak başka bir sonuç ya da durumu tercih etmesine neden olan spesifik bir inanca sahip

olması demektir” sözleriyle tanımlamaktadır. Rokeach, değer-davranış ve tutum arasındaki ilişkileri şu varsayımlara dayandırır (Akt. Doğan, 2007: 40):

- i. Bireyin sahip olduğu değerler toplumla kıyaslandığında görece azdır.
- ii. Bir toplumun üyesi olan bütün bireyler aynı değerlere, farklı düzeylerde sahiplerdir.
- iii. Değerler, değer sistemleri biçiminde ortaya çıkar.
- iv. Değerler; kültür, toplum, kurum ve kişisel değerler olarak ele alınabilir.

Schwartz ise, kültürel değişkenleri ve bunlarla ilgili değerleri kuramsal bir temele dayandırarak sınıflandırmıştır. Bahse konu bu kuram, toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına ilişkin güdülenme temeline dayanmakta ve kendine yönelme-kendini aşma ile değişime açıklık-muhafazakârlık şeklindeki iki ana boyutta ele alınmaktadır (Schwartz, 1999; Akt. Doğan, 2007: 44).

1.5. Tin ve Değerler

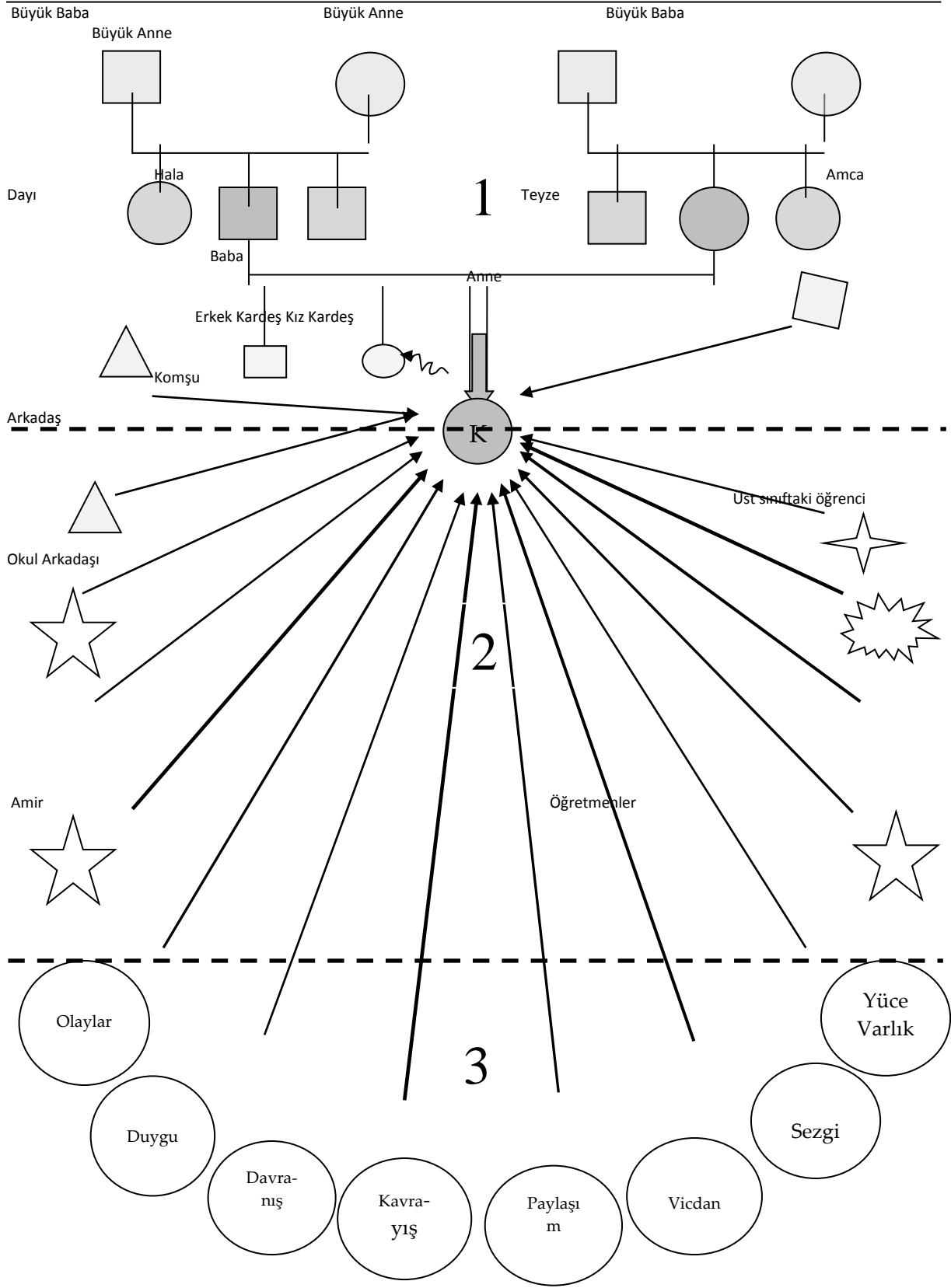
Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi ‘tin’ kavramı kişinin özünde olan, kişiye ait maddesel olmayan bir varlığı tanımlamaktadır. Peki, gerçekte ‘tin’in özü nedir? Bazı yönlerden hiçbir şeydir, bazı yönlerden ise her şey (Wig, 1999: 96). Değerlerin ise, daha çok toplumun veya ait olunan grubun ortak inanç ve kabulleri, tutum ve düşünceleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Doğan, 2007: 52-53). Araştırmacılara göre, *tinsel değerlerden* söz edebilmek, kişinin içindeki boşluğun (tin’in), toplumun normlarını ve değerlerini içine alması, içselleştirmesiyle mümkün olmaktadır. Çalışanların kendi tinleri ile ait oldukları grubun değerlerini bütünleştirebilmeleri, tin ve değerler arasındaki bu tamamlayıcı ilişkinin anlaşılması ile sağlanabilmektedir.

1.6. Tinsel Ekogramlar

Geçmiş hikâyelerine ek olarak, tinsel ekogramlar, tinsel genogramlar ve tinsel ekomaplar gibi diyagramlarla anlatım enstrümanları, veriyi organize etmede araştırmacıya faydalı bir yöntem sağlamaktadır (Bullis, 1996: 52; Hodge, 2000: 229; Hodge, 2001b: 35; Rey, 1997: 159). Tinsel ekogramlar basitçe, tinselliğin en az üç kuşak öncesinin somut grafik göstergeleri olan tinsel genogramlar ile kişinin şimdiki tinsel ilişkileri üzerine odaklanan tinsel ekomapları tek bir değerlendirme yaklaşımında birleştirmektedir. Böylece, ekogramlar, geleneksel tinsel ekomapları kullanarak şimdiki zamanda bulunan bilgilere ulaştıkları gibi, geleneksel tinsel genogramları kullanarak, geçmiş zaman içerisinde bulunan bilgilere de erişirler. Bundan dolayı, ekogramlar geçmiş ve şimdiki yaşantı ve edinimler arasındaki bağlantıyı da ortaya koymaktadır (Hodge, 2005b: 79).

Şekil 1.’deki Tinsel Ekogramda, bireyin şimdiki tinsel yapısına geçmişinin etkileri ve şimdiki ilişkilerinin durumu görülebilmektedir. Tinsel ekogramlarda birey kâğıdın merkezinde gösterilmektedir. Kâğıdın üst yarısı tinsel genogramların konusu olan, bireyin tinsel geçmişini; alt yarısı ise, tinsel ekomapların konusu olan, bireyin tinsel kaynaklarla şimdiki ilişkilerini çizelgelemek için kullanılır. Ekogramların tinsel genogram kısmı aile ilişkilerinin etkisini ortaya çıkarabilmek için aile soy ağacı şeklinde gösterilebilir. İlişkilerin gücü ise genişlikleri değişkenlik gösteren oklarla açıklanır. Çizimde, kişinin içindeki tinsellik bir termometrenin içindeki ısı arttıkça yükselen cıvaya benzetilebilir. Tinsel ekogramın temel becerisi şimdiki ve geçmiş kaynakları göstermesinden ve bu güçlerin arasındaki bağlantıyı basit grafik gösterimlerle anlatabilmesinden gelmektedir. Böylece, daha az zaman

ve kâğıt kullanılarak bu güçler arasındaki ilişkileri daha akılda kalıcı şekilde anlatmak mümkün olmaktadır (Hodge, 2005b: 80).

Şekil 1. Tinsel Ekogram

(Kaynak: Hodge (2005a: 80)'den uyarlanmıştır. "Spiritual ecograms: A new assessment instrument for identifying clients' spiritual strenghts in space and time." Families in Society, 86: 287-296.)

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Güvenlik hizmeti veren özel bir kuruluştaki, başka ülkelerden gelen katılımcıların da bulunduğu bir toplantıya (kurs mahiyetinde) iştirak eden yedi katılımcıya, çalışmaya dâhil edilmeleri için teklifte bulunulmuş, bunlardan beşi olumlu görüş bildirmiş, bunlar arasından da üçü kolayda örneklem yaklaşımı ile seçilerek, yapılan bu çalışmanın katılımcıları olarak belirlenmiştir. Üç katılımcının (üç erkek) yaş ortalaması 36 (dağılım: 32-41) olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar kendilerini sırasıyla beyaz Arnavut, beyaz Makedon ve beyaz Türkmen olarak tarif etmişlerdir. Tüm katılımcıların evli, ikisinin çocuk sahibi olduğu öğrenilmiştir. Üçünün de lisans eğitim seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim gördükleri okullar arasında yatılı okullar olduğu ve bazılarının geçmişlerinde asker ve polis olarak da görev yaptıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların farklı ülke ve dinden olmaları, tinsel değerlerin belirlenmesinde ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların ülkemizde kendi vatandaşlarımız üzerinde yapılacak başka araştırma bulgularıyla karşılaştırılabilmesine imkân vermesi açısından olumlu bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tüm katılımcılar, kişisel inançlarının ve tinsel değerlerinin, dünya görüşlerini oluşturmada ve yaşam tarzlarını belirlemede yüksek önemde olduğunu beyan etmektedir. Katılımcılardan biri Ortodoks Hıristiyan ve diğerleri de İslam inancının değerlerini taşıdıklarını belirtmiştir. Üç katılımcı da geçmişte ve görüşmenin yapıldığı tarihte herhangi bir psikolojik ve/veya nörolojik rahatsızlık geçirmediğini ve bu rahatsızlıklarla ilgili ilaç kullanmadıklarını bildirmiştir.

2.2. Veri Toplama

Çalışma, psikoloji ve ilgili alanlardaki nitel araştırmalara rehberlik eden, sistematik bir metot olan, Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA)'in tipik yaklaşımı ile yapılandırılmıştır. Terimin kendisi, yaklaşımın iki eş parçalı olduğunun altını çizmektedir. Çalışma fenomenolojik olduğundan (1) bireylerin kişiye özel tecrübeleri ile ilgilenmektedir; öte yandan YFA, (2) ötekinin kişisel dünyasının anlatılması ve bunun da yine yorumlayıcı olması bağlamında, araştırmacı veya araştırmacıların kendi düşüncelerinin çalışmaya etkilerini kabul etmektedir (Mayers ve diğerleri, 2007: 319).

Katılımcıların işlerindeki günlük kararlarını verirken kendilerini harekete geçiren tinsel değerlerini keşfetmek için yarı-yapılandırılmış *Derinlemesine Görüşme Çizelgesi* hazırlanmıştır. Görüşme çizelgesi, Baş ve diğerleri (2008: 143-146)'nce belirlenen görüşme içeriği dikkate alınarak yapılandırılmıştır. Çizelge, esnek bir kılavuz olarak kullanılmış; amaç, katılımcıların kendilerinin görüşmeye ne getireceğini takip etmek olmuştur. Görüşmeler, araştırmacıların kendi varsayımlarını bir kenara bırakarak, aslında katılımcının araştırmacılara ne söyleyeceğini merak eden bir çerçevede, saygılı, empatik ve "bilinçli olmama" durumu (Anderson ve Goolishan, 1999: 25-26) benimsenerek yönetilmiştir. Yaklaşık bir buçuk saat süren görüşmeler, katılımcıların izniyle ses bandına alınarak kaydedilmiş ve daha sonraki analizler için yazılı suretleri çıkarılmıştır.

Sözel tinsel hikâyeler, genellikle değerlendirme için en yaygın kullanılan yaklaşımdır. Hodge (2001a: 208) tarafından geliştirilen *Tinsel Hikâye Geçmiş* yaklaşımında, sohbeti yönlendirmek için iki farklı soru grubu kullanılmaktadır. *Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş* olarak adlandırılan ilk soru grubunun amacı, bir takım enstrümanlar kullanarak ve tipik olarak çocukluklarından hareket ederek, şimdiki zamana kadar olan tinsel hikâyelerini anlatmaları yolunda katılımcılara yardımcı olmaktır. *Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik* olarak adlandırılan ikinci soru grubu ise, katılımcılar hikâyelerini ilişkilendirirken tinsel bilgileri ortaya çıkarmak için oluşturulmuştur (Hodge, 2005a: 289-290).

Derinlemesine görüşme çizelgesi; Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş ve Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik (Hodge, 2001a: 208) bölümlerini içermektedir (Tablo 1.). Güvenlik hizmetindeki tinsel değerleri belirleme amacıyla yapılan bu YFA'da Hodge (2001a: 207-209)'nin tinsellik değerlendirme metodolojisi temel alınmıştır. Hodge (2001a: 207)'ye göre, insan hafızasında bilginin öyküsel olarak depolandığına ve organize edildiğine ilişkin önemli ölçüde kanıtlar bulunmaktadır. Buna göre; Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş, otobiyografik bir tinsel geçmiş ortaya çıkarmak için üç genel soru kategorisi içermektedir. Tinselliğin çok özel ve hassas bir alan olduğu endişesi (Krill, 1990: 77) düşünüldüğünde sorular, katılımcıya ait çok daha özel olan bilgiler paylaşılmadan önce, analizciye güven ve dostça ilişki kurmak için gerekli zamanı sağlayarak, seviyesi sürekli yükselen kişisel açılımları bütünlüştirmektedir.

Tablo 1. Tinsel Değerlendirme için Derinlemesine Görüşme Çizelgesi

1. Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş:

- a. Yetiştirdiğiniz dinsel/tinsel geleneği açıklayınız. Aileniz tinsel inançlarını nasıl tanımlar? Tinsellik ailenizde ne kadar önemlidir? Eğitimcileriniz tinsel inançlarını nasıl tanımlar? Bunlar kimler? Arada fark var mı? Tinsellik kurumunuzda ne kadar önemlidir?
- b. Evdeki yaşamınızda (çocukluk yılları) ve okul yaşamınızda ne çeşit tecrübeler kazandınız? Bu tecrübeleri özel yapan şey neydi? Sonraki yaşamınızı ne şekilde etkiledi?
- c. Bu tecrübeler sizi nasıl değiştirdi ya da olgunlaştırdı? Şu anki dinsel/tinsel durumunuzu nasıl tanımlarsınız? Sizce tinselliğiniz kişisel bir güç mü? Öyleyse, nasıl?

2. Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik:

- a. Duygu: Tinsel hayatınızın hangi yönleri size zevk veriyor? Hayatın üzüntüleri ile başa çıkmada tinselliğinizin oynadığı rol nedir? Hayatınızdaki neşeyi arttırıyor mu? Hayatın acıları ile başa çıkıyor mu? Tinselliğiniz gelecek için size nasıl umut veriyor? Gelecekte neyi başarmayı diliyorsunuz?
- b. Davranış: Hayatın engelleri ile uğraşmanızda size yardımcı olan belirli tinsel adetleriniz, alışkanlıklarınız ya da uygulamalarınız var mı? Aynı inancı paylaştığınız toplum sizi nasıl destekliyor? Görüşmeyi sürdürdüğünüz ve sizi tinsel olarak teşvik edici bir kişi var mı?
- c. Kavrayış: Şu anki dinsel/tinsel inançlarınız nelerdir? Bunlar hangi temele dayanmaktadır? Özellikle hangi inançları anlamlı buluyorsunuz? İnançlarınız kişisel deneyimlerle çatışıyor mu? Bu inanç engelleri aşmada size nasıl yardımcı oluyor? İnançlarınız sağlığını nasıl etkiliyor?

- d. *Paylaşım/Bağlılık: Yüce varlık (Allah, Tanrı) ile ilişkinizi tanımlayınız. Tanrı'yi içinizde nasıl yaşıyor ve yaşıyorsunuz? Tanrı'nın sizinle iletişim kurduğunu hissettiniz mi? Derin tinsel bir bağ kuruldu mu? Nasıl oldu? Bu tecrübeler sizi nasıl cesaretlendiriyor, teşvik ediyor? Tanrı ile olan bu ilişkiniz hayatın meydan okumalarına karşı size nasıl yardım etti? Tanrı'yi nasıl tarif ederdiniz?*
- e. *Vicdan: Doğru ve yanlış nasıl ayırt edebiliyorsunuz? Anahtar değerleriniz nelerdir? Tinselliğiniz suçluluk ile başa çıkmanızda size nasıl yardım ediyor? Bağışlayıcılık hayatınızda nasıl bir rol oynuyor?*
- f. *Sezgi: Sezgisel içe doğuşları ne dereceye kadar yaşıyorsunuz (akla bir fikrin gelmesi, öngörüler, tinsel kavrayışlar)? Bu kavrayış ve anlayışlar hayatınızda bir güç oluşturdu mu? Öyle ise, nasıl?*

Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik bölümü ise; katılımcının yaşamındaki tinsel gerçekliği anlamaya yönelik çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Soruların birbirine bağlı önceliği bulunmamakla birlikte, her alanın çeşitli bileşenlerini belirleyerek araştırmacıyı ikaz eden ve katılımcının olası tinselliğinin tespiti için farkındalık yaratan bir yapıdadır. Diğer bir deyişle Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik bölümü, katılımcı tinsel hikâyesini naklederken, araştırmacının katılımcıdaki tinsel güçleri keşfederek aydınlatılmasına de imkân vermektedir (Hodge, 2001a: 208-209).

Çalışmada, güven sağlama ve geçmiş tinsel hikâyeyi alma süreci, bir röportajdan çok, röportajın doğasında olan resmiyeti azaltan, rahat, empatik ve aktif bir sohbet olarak görülmüştür. Araştırmacıların temel rolü, hikâyesini anlatan katılımcıyı dikkatle ve gereksiz kesintilerden kaçınarak dinlemek olarak belirlenmiştir (Hodge, 2001a: 209). Katılımcının kendisini rahat hissetmesini sağlayabilmek, dostça ilişki kurup bu ilişkiyi ilerletebilmek ve katılımcının anlattığı hikâyenin araştırmacı tarafından anlaşıldığını göstermek için anlatılanlar başka şekilde tekrar edilmiştir (Baş ve diğerleri, 2008: 144). Bu sonuca ulaşabilmek için diğer bir pragmatik yol olan, katılımcının tinsel geleneğine uygun bir terminolojinin kullanılması (örneğin, ibadet yerleri hakkında konuşurken Hıristiyanlar için 'kilise'yi kullanarak) tekniği (Hodge, 2001a: 210) de uygulanmıştır.

2.3. Veri Analizi

Analiz, Baş ve diğerleri (2008: 100-108)'nin YFA konusundaki tavsiyeleri ve nitel araştırma yöntemleri için önerilen diğer genel uygulamalar (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 95-96) dikkate alınarak yönetilmiştir. YFA yaklaşımında, yazıya dökülen suretlerin analizi öncelikle bir araştırmacı tarafından yapılır, daha sonra analiz çalışmanın diğer araştırmacı veya araştırmacıları tarafından tekrarlanarak denetleme mekanizması çalıştırılır ve böylece araştırmacının kendisini paranteze alması (bilinçli olmama durumu) sağlanır (Mayers ve diğerleri, 2007: 319). Bu çalışmada da benzer bir yöntem izlenerek, sonuçların tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Analiz sürecinde, katılımcıların çalışma için anlam yaratan sözleri (quotations)'nin altı çizilmiş ve bir tabloya kaydedilmiştir. Daha sonra kesin olmayan (taslak) tema başlıkları tabloya eklenmiştir. Bir suretteki tüm temalar tabloya kaydedildikten sonra tüm liste taslak bir çerçeve içinde gruplanmıştır. Sonrasında araştırmacılar orijinal sureti tekrar kontrol ederek, yapının katılımcının gerçek profilini yansıttığına emin olmuştur. Çalışmanın sonraki

aşamasında, katılımcının çizdiği profille ve görüşme sorularındaki fenomenle daha az ilişkili olan temalar çalışmadan çıkarılmıştır. Sonuç olarak, tüm temaları içeren ve katılımcının sözleri ile uyuşan bir üst-seviye tablosu oluşturulmuştur.

2.4. Araştırmacılar Hakkında

Araştırmacılar; 33 ve 38 yaşında, beyaz erkektir. Tanrı'ya inancı da içine alan kişisel tinsel inançları vardır. Araştırmanın altında yatan fenomen ile ilgili kişisel önyargıya dayalı kabullenmeleri yoktur.

3. BULGULAR

Analiz sonucunda ortaya çıkan temalar, Hodge (2001a: 207) metodolojisi temel alınarak iki genel alan altında gruplandırılmıştır: (1)Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş ve (2)Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik. Katılımcıların yazılı suretlere dönüştürülen görüşme metinlerinden elde edilen aşağıdaki seçilmiş paragraflar, okunabilir olmaları için konuşma dilinden yazı diline geçirilerek düzenlenmiştir. Tüm kimlik tanımlayıcı bilgiler çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara numara verilerek, yanıtları K1, K2 ve K3 kodları ile kullanılmıştır.

3.1. Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmiş

Görüşme başlangıcında, tüm katılımcılara araştırmacılar tarafından Tablo-1'in birinci bölümündeki sorular yöneltilerek, geçmiş tinsel hikâyeleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Alınan yanıtların yorumlanmasından çıkarılan sonuçlar ise; (1)Erken Aile Dönemi, (2)Okul Dönemi ve (3)Çalışma Dönemi alt alanları (başlıkları) altında gruplandırılmıştır.

3.1.1. Erken Aile Dönemi

Katılımcılar genelde, ilk tinsel kazanımlarını çocukluklarının erken yaşlarında aile içinde elde ettiklerini belirtmektedirler. Onlar için tinsel değerler, aileyi ve dolaylı olarak toplumu bir arada tutan kuvvetli bir bağ olmuştur. Bu yaşlardaki kazanımların tüm inançlar ve toplumlarca genel kabul görmüş temel tinsel değerler olduğu görülmüştür:

Annemiz, babamız iyilik yapmanın yollarının neler olduğunu her defasında örneklerle gösteriyordu. İnsana yakışmayacak kötü hareketler yapmamamız ve kendi yakınlarımız ve (diğer) insanlara yardım etmemiz (hakkında) örnekler veriyorlardı. Bu örnekleri de hayatta kullanıyoruz. Biz de kendi çocuklarımıza bunu öğretiyoruz ve geliştiriyoruz.(K1)

Kötülük yapmamak çok önemli, yani yalan söylemek (ailede) yasak! ... Kim kırdı bunu? (Ben kırdıysam) Kardeşim kırdı demek kesinlikle yasak! ... Annemle babam çalışıyordu. Ben ve kardeşim okula gidiyorduk. Öğleden sonra kışın odada soba var, odun koymak için kapağı çıkardım ama kapak halıya düştü. Sıcaklıktan halı yandı. Şimdi biliyoruz ya kötü bir şey oldu, şimdi ne yapacağız? Evden kaçacağız. Ve

küçük bir kâğıda yazdık. Ben yazdım yani. Kardeşimin suçu yok ben suçluyum. Bıraktık kaçtık ... Yaşlılara saygı! Tanıyıp tanımamanız hiç önemli değil. Sokakta rastlayınca iyi günler, iyi akşamlar demelisin!(K3)

Katılımcıların çoğu erken aile döneminde, dinsel öğretilerden ayrı olarak, aile için gelenek haline gelmiş bazı tinsel değerlerin var olduğunu, bu değerlerin ebeveynler ve yakın aile çevresindeki çeşitli aktörler tarafından bilinçli ve/veya bilinçsiz olarak kendilerine kazandırıldığını belirtmişlerdir:

Tinsellik her kişinin içinde bulunmakta zaten. Her ailede. Tabii kendi ailemizden konuşuyorum. Ailemizden, komşularımızdan, babamızdan değerler kazandım. Onların (bizimle yaptıkları) konuşmalardan, onların bizim her zaman iyiliğimizi, mutluluğumuzu, sağlığımızı istediklerini biliyordum ve okulumuz devam ederken onlar bizim her zaman, her yerde yanımızda dururlardı. Sadece söyleyerek de değil, fikir olarak da (bu fikirler) pozitif olduğu için benim için bugüne kadar gelmiştir. Benim (için) de (bu fikirleri) çocuklarıma taşımak, götürmek çok önemli bir görevdir. Şimdi (genetik) miras (söz) konusu (tinsel değerler) mesela baba ve dedelerimizden bize geçtiler, bizden çocuklarımıza. Bu bir kuraldır. Doğa kuralı. Ne kadar geçebilir? Bunların üzerine öğretimden gelebilir. Anlatabiliyor muyum? Mesela ben (genetik mirasım) %80 iyiyim, %80 akıllıyım. Bunlar %80 olmamalı, daha fazlası olması lazım. ... (Ayrıca tinsel değer kazandıranlar arasında) Yakın akrabalar, dayı, teyze bunların dahilinde olacak. Komşular da, arkadaşlar da.(K2)

Ben Sovyet Rusya dağılmadan önceki dönemde büyüdüm. O dönemde liseyi bitirdim. O zaman din yok. Evet din olmaz. Bugüne kadar ben kendi dinimi pek fazla bilmiyorum yani. En temel şeyleri biliyorum. ... Ben 15 yaşımdayken yatılı okula girince babam vefat etti. Kanserden ... Küçük kardeşim var. Annemiz bizi yetiştirdi. Annem bize doğru yolu gösterdi. Bence babam ne istediye, ben ve kardeşim hayatımızda onu yaptık. Yani doğru insan olmak, herkese saygı göstermek, kötülük yapmamak, bu gibi şeyler. Böyle değerler. Değerler ailemiz için, yani iyi insan olmak (için) çok önemli ... Sözde kalmamalı! Çok önemli!(K3)

Ben çocuklukta din ile ilgili hiçbir eğitim almadım. Kendi düşüncemle Tanrı'nın varlığına inanıyorum.. Başka yok... Dinde ne var ne yok bilmiyorum.(K1)

Erken aile döneminde katılımcılar, belirli politik rejim uygulamalarının sonucu olarak ya da aile ve toplum geleneklerindeki uygulamalar sonucunda, ilk tinsel deneyimlerini dinsel değerlerle açıklamamaktadır. Onlara göre, dinsel farkındalıktan önce tinsel farkındalık içsel dünyalarında yer almıştır. Böylece, tinselliğin belirli bir seviyeye kadar kalıtsal olabileceği de dikkat çeken bir husus olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca ailenin yakın çevresi ve içinde bulunulan toplum, çocuğa kazandırılan tinsel değerleri ve seviyesini belirleyen önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Ben ilkokul ve ortaokulu küçük bir kasabada bitirdim, oranın bugün nüfusu on yedi bin. Küçük bir kasaba herkes herkesi tanıyor ... Yani bu adam iyi adam, bu adam herkese aynı şekilde davranıyor, yardım ediyor herkese elinden geleni yapıyor denmesi, yaşadığım şehirde çok önemli. ... Mesela yaşlılar beni sorunca, ben 15 yaşımdayken kasabadan çıktım, bazen hatırlamıyorlar beni. Orada yaşıyorum ama başka bir

şehirden çalışıyorum. Görmüyorlar pek fazla. Sorunca kimsin sen? Adımı söylemiyorum. Ben şu kişinin oğluyum deyince herkes beni tanıyor. Ailemi biliyorlar, her aile gibi yani sorun (bizde de) çıkıyor. Ama her şey aile içinde kalıyor. Sorunu çözüyoruz devam ediyoruz.(K3)

Küçük yerleşim birimlerinde yaşayan ailelerin tinsel değerleri ve aile içi bağların görece daha kuvvetli olduğu ve aile içinde çıkan problemlerin ebeveynler tarafından aile dışına yansıtılmadığı da görülmektedir.

3.1.2. Okul Dönemi

Katılımcılar tinsel değer kazanımlarının okul yıllarında da sürdüğünü, çeşitli aktörlerden çeşitli yollarla kazanımlar elde ettiklerini belirtmişlerdir:

Ortaokulda okurken biz de neyin doğru (neyin yanlış) olduğunu bilmeden çok şeyler yaptık. Ama bu ortaokuldaki öğretmenler, yaptığımız kötü şeyleri iyilikle değiştirmeye çalışıp, hatalarımızı düzeltmeye çalışıyorlardı. Bundan bizim çıkardığımız sonuçlar da değerli oldu. ... Ortaokuldaki öğretmenlerimin ilerideki mesleğimi seçmemde, çok önemli rol oynadıklarını düşünüyorum. Öğretmenlerim ve arkadaşların etkisi iş yaşamında ilerlememde, görevlerimde doğru kararlar vermemde çok etkisi oldu ... İnsan ilerlerken her zaman çevresine bakarak ilerler. ... Benim de hayatta kazandığım tecrübeler gün geçtikçe artıyor.(K1)

Bir öğretici görevini yaparken onun masasının üzerine bir takım yasal şeyler, kurallar vardır. Devletin hayrına birtakım yasal kurallar vardır ve kendi kendine yaptığı ifadeler vardır. Onları birleştirip bir şekilde bize anlatmışlardı, yorumlayıp. Çünkü kişiler istedikleri şeyleri kendi kafalarından söylemez onların kaynaklarını bulmak lazım, öğrendikleri kaynakları bize daha kaliteli ve daha iyi, daha uygun bir şekilde anlatmaları gerekir. ... Şimdi akademik bir seviyede her kişi sınırsız konuşabilir, dinleyen o bilgileri seçmeli! Hangisi iyi?(K2)

Katılımcılar burada tinsel değerleri veren aktörler kadar bu değerleri alanların da önemli olduklarını vurgulamaktadır. Eğiticiler, çocuklarda gördükleri, kendi toplumlarında kabul görmüş değerlere aykırı davranışları uygun olanlarla değiştirerek, tinsel değerlerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Eğitici, kaynaklardan elde ettiği bilgileri yorumlayarak nasıl içselleştiriyor ve naklediyorsa, o eğiticiyi dinleyen, gözlemleyen öğrenci de bu değerlerden istediklerini seçecektir. Burada eğiticiye çok eğitilen ön plana çıkmakta ve çocuğun kendi kendini yetiştirme özelliği vurgulanmaktadır. Çocuğun seçeceği ve içselleştireceği değerlerin, erken aile döneminde temeli atılan değerlerle örtüşeceği, çatışmaların ise çocuk tarafından reddedileceği öngörülebilir.

Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılar, okul döneminde kendilerine tinsel olgunluk kazandıran canlı ve/veya cansız aktörler ile olayları sıralamışlardır:

Yatılı okulda okumak istemiyordum, babam bana "Bunu yapmayacaksın" dedi. Oraya gireceksin! Aldığın işi bitireceksin! Ben farklı okul bulamam sana, sağlam değilim. (Babam) hastaydı (ben) liseye girince babam vefat etti...Söz verdim. Yaptım.(K3)

Buna (tinselliğe) katkı (yapan) öğretmenler de var. Öğretmenlerin haricinde de öğrenci arkadaşların arasında da kendi hareketleriyle kötülük veya iyilik, işin doğrusunu veya yanlışını gösteren örnekleri şimdi hatırlıyorum. ... (Tinsel) Bilgilerin çoğunu aldığımız bizim kendi sınıf arkadaşlarımız. Ama alt sınıftaki öğrenciler de bizim yaptığımız hareketleri görüyorlardı, bize bakarak bizden, bizim yaptıklarımızdan örnek alıyorlardı. Biz de iyilik yapmaya çalışıyorduk. (Benzer şekilde) Üst sınıflardan (da biz) örnek alıyorduk ... (K1)

Öğretmenlerimiz, velilerimiz, müdürlerimiz, yöneticilerimiz de dâhil, (arkadaşlardan) her fırsat bulduğumuzda (tinsel değerlere yönelik yeni şeyler öğreniyorduk)... Şimdi (tinsel gelişime) katkısı olan şey medya (oldu) diyebiliriz. Medya, televizyon. ... (Tinselliği) Geliştirmek için sadece anlattığımız konular değil, her kişinin istese de, istemese de zorla ya da değil (tinsel değerlerini) arttırması lazım. (K2)

Okul döneminde tinsel olgunlaşmayı sağlayan canlı aktörlerin özetle; aile, öğretmenler müdürler, okuldaki sıralı yöneticiler, sınıf arkadaşları, üst sınıftaki öğrenciler, olduğu; cansız aktör olarak ise medyanın etkili olduğu belirlenmiştir. Bu dönemde ebeveynlerden birinin ölmesi de, ona verilen sözler ve bu sözlerin tutulması açısından tinsel olgunluğu etkileyen bir faktör olarak görülmüştür.

En önemli şey sorundan kaçmamak.... Çözümü ya beraber bulacağız ya da birisinin yardımını alacağız. İyi olmak, yalan söylememek özellikle yatılı lisede aldığım eğitim sadece eğitim değil, ahlaki (tinsel) değerler (de kazandım) bir yer bence. Yani çok önemli, kişinin dürüst olması için bu tecrübeler (gerekli). Çocukluğum kaçtı ama erkenden olgunlaştım. (K3)

Her kişinin içerisinde (tinsellik arttıkça) değişiklik oluyor. ... Şimdi nerden oluyor? ... Bir dönemde (eski bildiğinden), şu anda daha çok biliyorsunuz. Demek ki her seviyede kendimizi daha çok ve daha kaliteli değerlerle doldurmamız lazım. Bir şey daha ilave etmek istiyorum, bu aldığımız değerleri seçmeliyiz ve kendi istediklerimizi çekip almalıyız. Bu çok önemli (tinsel olgunlaşmadaki) öğrenim konusunda. (K2)

Katılımcılar kazandıkları tinsel değerleri arttırdıkça, içselleştirdikleri inançlarının, paradigmalarının sürekli değiştiği ve kişinin kendi seçtiği, istediği değerlerle beslenerek sürekli bir tinsel olgunluk yaşadığı görülmektedir. Ayrıca erken yaşta yatılı okulda okuyan kişilerin, yatılı okulda okumayan yaşlılarına göre tinsel olgunluk seviyelerinin daha yüksek olabileceği söylenebilir.

3.1.3. Çalışma Dönemi

Katılımcılar erken aile dönemi ve okul döneminde kazandıkları tinsel değerlere çalışma yaşamında yenilerini katmakta, var olan değerlerin seviyelerini yükseltmekte ve/veya önem sıralarını değiştirmektedir:

(Çalışma dönemi öncesi) Kazandığım tecrübeleri en çok meslek alanında uyguladım. O zaman tecrübem o kadar yüksek değildi. Mesela sorumluluğum altındakilerle yaşım aynı, sadece eğitim durumu farklı. (K2)

Bizim işimizde tinsel değerler çok önemli. Çünkü her yapacağınız işin doğruluğunu, iyiliğini değerlendirdikten sonra görev vermek doğru olur diye düşünüyorum.(K1)

Bence (tinsellik) çok önemli. Kurumumuz çok büyük değil... Herkes herkesi tanıyor. Mesela mahiyetimde çalışanların mutlaka ya amcası ya da babasını tanıyorum. ... Ben ülkenin doğusunda çalışıyorum. Doğu bölgesinin bazı şehirlerinden (de) eleman geliyor, profesyonel olarak çalışmak için. Bunun için dürüst olmak, ona güvenmek, kötü davranmamak çok önemli. Çünkü o bir profesyonel. Mesela 10 sene beraber çalışıyoruz. Ben kötü bir şey yaparsam, en gerektiği anda o bana sırtını dönecektir. Yani bana deyince, çalıştığımız kurumu kastediyorum. Bunun için bence tinsellik çok önemli. Biz aile gibiyiz. Mesai bittikten sonra onlar (astlarıyla ve üstleriyle) arkadaşlar. Herkes herkesi tanıyor. Misafir olarak (birbirlerinin evine) gidip geliyorlar. (K3)

Katılımcıların iş yaşamlarının erken dönemlerinde mesleki tecrübelerinin, bilgilerinin yeterli olmaması nedeniyle günlük kararları verebilmek için o güne kadar kazanılan tinselliğin kendilerine yol gösterdiği anlaşılmaktadır. Erken aile döneminde, okullardaki aktörler tarafından çeşitli yollarla kazandırılan tinsellikte, daha sonra genellikle yatılı olarak okudukları okulun ait olduğu kurum değerlerinin etkili olduğu görülmektedir. Çalışılan güvenlik kurumlarında ise, kurum içi koordinasyon doğrudan gözetim, karşılıklı düzenleme ve çalışanların yöneticiye sıklıkla danışmaları ile sağlandığından, çalışanlar arasındaki ilişkilerin daha katı olduğu bürokratik yapıdan, daha yumuşak ilişkiler içeren organik yapıya doğru geçilmesi (Mintzberg, 1983: 35) tinselliği ön plana çıkarmaktadır.

Önceden de bahsettiğimiz gibi, bu hayatta kazandığım tecrübe gibi bu hayatta kalmaya, çocuk yetiştirmede, görevlerimizi yapmada, hepsinde bu (tinsel) değerler çok önemli. ... Ben kendi düşüncemle Tanrı'nın varlığına inanıyorum. Dinde ne var ne yok bilmiyorum. Benim ailem de öğretmedi.. Benim çocukluktan bugüne kadar ailem, babam, ortaokul öğretmenleri veya diğer öğretmenler (tarafından) din ile ilgili hiçbir şey, bir örnek veya bir eğitim almadığım için bundan çok bilgim yok. Bu nedenle, tinselliğin dinle birlikte olabileceği hakkında cevaplarım az.(K1)

Her kişinin kendi hisleri ve inançları var, kişiler dinleriyle birlikte duruyorlar veya gidiyorlar. Ve bu yolun ortasında birleşmiş şekilde durabilirler. Bazen din konuları, başka bir zaman da tinsel konular ön plana çıkabilir... İyi insan (olmalı), din şunu yapmayın, bunu yapmayın, sadaka verin, komşuya yardım edin, parası olmayana para verin, öğrenim imkânı olmayanları eğitin gibi bir takım şeyler öğretiyor, bunlar her kişide farklı var. ... Tinsellik, tabii olumlu bir güçtür. Kişinin kendisini doğruluğa ulaştırabilmesi için tinsellik kişisel bir güç olabilir. Bir de, bunların ikisini (din ve tinsellik) birleştirebilirsek olayı çözeriz.... Şimdi her kişinin içinde (din ve tinselliğin) bir yüzde oranı olması lazım, tabii farklı seviyelerde.(K2)

Dediğim gibi ben ilk önce adaletliyim. Her insan aynı şekilde davranamaz. Yani herkes farklı ama adalet bakımından herkese aynı davranıyorum. Dini inanç olarak bir Tanrı'ya inanıyorum. Tek bir Tanrı var. Bu hangi dinin Tanrısı bilmiyorum. Ama bir Tanrı var, ona inanıyorum. Kutsal kitaplara inanmıyorum. Ne bizimkine ne de başkasına inanmıyorum, çünkü insan yazdı... Yani dedim ya bir şey yapmak istiyorsam,

yapıyorum. Ne olursa olsun yapıyorum. Neden? Kendime güveniyorum. Neden kendime güveniyorum? Çünkü sorundan kaçmıyorum. Neden sorudan kaçmıyorum? Çünkü bende yalan yok. Durum bu kardeşim. Seviyorsun sevmiyorsun bana ne? Durum bu. Çözüm? Herhangi bir çözüm. Her sorunun çözümünü eşimle birlikte (buluyoruz). Ona da dedim bunu, evlilikte de sorunlar çıkıyor. Her sorunun çözümünü ben tek (başıma) bulamayacağım. İkimiz beraber her şeyi hallederiz. Yani bir insanla aramızda sorun varsa, ne o ne de ben çözüm bulabiliriz tek tek. Beraber oturunca çözümü mutlaka bulacağız. Bence en önemli şey bu.(K3)

Katılımcılardan ikisi tinselliği dinden ayrı olarak yaşadıklarını, dini duygularının tinselliklerinden üstün olmadığını ve dinle tinselliğin birlikte düşünülemediğini söylemektedirler. Diğer katılımcı ise dinle tinselliğin birlikte var olduğunu, aynı değerler üzerinde örtüştüklerini ve her kişinin içinde din ve tinselliğin belirli oranlarda yer alacağını belirtmektedir. Her üç katılımcı da tinselliğin kendilerine bir güç kazandırdığını, hayatta vazgeçemeyecekleri bu anahtar değerler ile karşılaştıkları güçlükleri aşabileceklerini belirtmektedirler.

3.2. Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik

Bu şekilde bir değerlendirme metodu geliştirmede başlangıç noktası, tinsel antropoloji ile mümkün olmuştur. Tinsel değerlendirme metodolojisi antropoloji ile yönlendirilmektedir (Bullis, 1996: 46). Tinsel antropoloji, bilgi toplamak ve verilerden sonuç elde etmek ve sonuçlanan veriyi anlamlandırmak ve daha sonra da belirli ortak çözüm yolları teklif etmek için teorik bir çalışma altyapısını sağlamaktadır (Hodge, 2001a: 207). Görüşmenin bu bölümünde, tüm katılımcılara araştırmacılar tarafından Tablo-1'in ikinci bölümünde bulunan sorular yöneltilerek, o zamana kadar kazanılmış tinsellikleri ile sübjektif yaşamlarını nasıl yorumladıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bilgiler, Hodge (2001a: 208)'nin belirlediği (1) duygu, (2) davranış, (3) kavrayış, (4) paylaşım / bağlılık, (5) vicdan ve (6) sezgi temaları altında gruplandırılmıştır. Çinli yazar Watchman Nee (1968)'nin vurguladığı gibi insan, ruhunu paylaşım/bağlılık, vicdan ve sezgiyi de kapsayan bütünleştirici bir ünite olarak kavramsallaştırmıştır. Bu üç boyut da birbirleri ile karşılıklı etkileşen yapıdadır. Bu kavramlar duygu, davranış ve kavrayış ile de bütünleştirilebilmektedir (Akt. Hodge, 2001a: 207).

3.2.1. Duygu

Bu bölümde, tinsel kazanımların, kişinin duygu dünyasında ne derece etkili olduğunu belirleyebilmek; tinsel hayatlarının hangi yönlerinin katılımcılara zevk verdiğinin belirlenmesi; hayatın acıları ile başa çıkmada tinselliğin oynadığı rolün tespit edilmesi; tinselliğin gelecek için verdiği ümidin ortaya çıkarılması ve katılımcıların gelecekte beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu (tinsellik) çocukluğumda meslek seçmemde çok yardımcı oldu. Tinsellik olmasa daha iyi olabileceğini düşünmüyorum. Çünkü insan ne olursa olsun bir şeye inanmalı. Çünkü o zaman yanlış yaptığında bir şeyden korkuyor. Bunu yaptım, babam ne der? Bunu yapsam arkadaşlarım nasıl değerlendirir diye yaptığı şeyleri değerlendirir.(K1)

İstediklerimi kısa bir zamanda yetiştirsem o zaman bana keyif veriyor, duygusal tatmin sağlıyor. Şimdi keyif geniş bir konudur. Keyif diye söylersek amacına yetişmek demektir. Bu amaç kısa vadeli olur, orta vadeli olur veya uzun vadeli olur. Evet, uzun vadeli olur. Gelecek zamanda ben çalıştığım şirketin başında olacağımı düşünüyorum, (ama) bunu yarın için söyleyemeyiz. Yarın için ne söyleyeceğiz? Mesela, kendi seçtiğim bir kitabın okumasını bitirmem lazım. Bundan ne zaman keyif alacağım? Ne zaman bu kitabı söylediğim vakitte bitirebilirsem, o zaman. Ancak kendi yaptıklarımla keyifli (bir hale) getirebilirim vücudumu ruhsal olarak.(K2)

Yani hiç kimseye kötülük yapmadım. İlk önce dedim gibi ben sevmediğim şeyleri başkasına yapmıyorum. Bunun için herkesle en az bir merhabam var. Yani arkadaş olmayabiliriz ama rastlayınca bir tane merhaba var... Bir konuda ailede sorun çıkıyor, oturuyoruz açıkça konuşuyoruz. Çözüm buluyoruz veya çözüme yaklaşıyoruz, ama sohbet bittikten sonra ben mutlu oluyorum. Ağrım (sıkıntım) kalmıyor, paylaşıyorum. Sorun bu. Ne yapacağız? Bunu yapacağız. Nasıl yapacağız, böyle yapacağız. Yani eşimden hiç bir şey saklamıyorum. Saklamayınca ağırlık yok.(K3)

Katılımcılar tinsel hayatlarının kendilerine keyif verdiğini, inandıkları bu değerler ile yaşamdan zevk aldıklarını vurgulamaktadırlar. Özellikle, vatanseverlik duygusunun yoğun yaşanması nedeniyle meslek seçiminde tinsellik yaşamdan keyif almayı sağlamaktadır; tinsel olguluk sayesinde, hedeflerin planlanan zaman içerisinde yerine getirilmesi durumunda yaşamdan zevk alınmaktadır; erken aile döneminde kazandırılan birtakım tinsel değerlerin, örneğin kişinin kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkasına yapmaması, sorunların eşlerden gizlenmemesi vb., uygulamada yer bulması kişinin yaşamdan aldığı keyfi arttırmaktadır.

Hayatta realist olmak gerekir, yani isteklerin de sınırı olması lazım. Bunu yapacağım diyorum, yapıyorum. Ama sınırimi biliyorum. Şu yolda sorunlar çıkıyor, mesela benim için sorun olan, başkası için sorun değil. Ama onun (sorunun çözümünde) etkisi varsa onun düşüncesini, yardımını isteyebilirim. Neden? Çünkü sorundan kaçmıyorum. Öyle öğrendim. Tarzım bu...(K3).

Hayatın acıları ile başa çıkmakta tinselliğin rolü var tabii, her kişide olabilir de... Her insan (yaşadığı) büyük olaylarda, mesela bir yakını trafik kazasında hayatını kaybetse (çok büyük acılar yaşar). Mesela ben yaşamıştım, babam vefat etti, kendimi çok büyük bir olumsuz tinsel duruma getirmiştım. Moralim, psikolojim çok bozuldu. Bunun için bu tür olaylar beklenmeyen vakitte, istenmeyen zamanda meydana gelirse, insanın ruhunu sızlatır ve duygusallığını bozabilir. Bunlar gibi başka? Hastalık problemleri var, rahatsızlık problemleri var. Tinselliği zayıf olanlar olabilir ama daha önce de söylediğim gibi problemlerle mücadelede tinsellik, her kişide belirli oranda etkili olur.(K2)

Katılımcıların yaşadıkları acı verici olaylar sonucunda aldıkları psikolojik yaraları sarmalarında tinsel olgunluklarının çok önemli bir etken olduğu görülmektedir. Aynı şekilde karşılına çıkan, psikolojik travma yaratmayan diğer problemlerin çözümünde de inandıkları tinsel değerlere sığındıkları, onlardan güç aldıkları söylenebilir.

Bugüne kadar (dünkü) umutların gerçekleştiğini görebildik. Şimdi yarın nasıl olacak? Bu çok kritik bir nokta. Mesela öngörebildiğimiz gibi mi olacak? Yoksa tersi mi olacak? Yoksa başka (şekilde) mi olacak? Bunların hiçbirini bilemiyoruz. Bunun için umut, sadece hayalimizde kalacak bir şey. Projelerimizde kalacak ve nasıl olacağını tinselliğe inanarak hissedeceğiz. ... Önce insanız. İnsan olarak, toplumsal olarak bir kültürümüz var, bir gerçeğimiz var, bir tecrübemiz var, baba görevlerimiz var, aile yönetimimiz de var. Yarın işe gittiğim zaman kişisel, fiziksel olarak ordayım, ama beynim? Düşüncem nerde? Demek ki kişinin bir yerde olması nasıl (olur)? Kişisel olarak, beyinsel olarak veya fiziksel olarak. Eğer bunları bir kişi bir araya getirebilirse başarılı olur. Mesela ben buradayım sizinle beraber fiziksel olarak dinsel olarak, tinsel olarak konuşmaktayız. Bunun için bütün yorumlarımızı, yüzde bin antenlerimiz açık olduğu için başarılı (olarak) değerlendirmekteyim.(K2)

Yaptığım işin zirvesine çıkmayı umut ediyorum. Evet, herkes, önce insan sonra yönetici (olmak) diyor. Ben, ilk önce baba, sonra herkesin dediği gibi insan, en sonra yönetici (olmak) diyorum. İlk önce aile, ondan sonra çevre, ondan sonra meslek.(K3)

Mesleğimde, yaptığım işte yükselmek istiyorum. Özel hayatımda şu an ne var? Bir çocuk daha istiyorum. Bu çocuk tek olmasın, aile akrabalarımın çok olmasını ve bunları da benim (gibi) iyiliği ve kötülüğü değerlendirerek bu hayatta yer almalarına katkı olmasını (umuyorum).(K1)

Katılımcıların gelecekte bir takım beklentilerinin olduğu ve bu beklentilerinin tinsellikleri ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Beklentilerin tinsel değerlerle paralel olarak olumlu yönlere olduğu görülmektedir. Beklentilerin çoğunlukla çalışma yaşamında terfi etme ve özel yaşamda ise babalık duygusunun tatmini yönünde geliştiği görülmektedir. Katılımcılar kendilerini mesleki kimliğinden önce, baba kimliğiyle görmektedirler. İkili ilişkilerde başarının anahtarını ise fiziksel ve düşünsel varlıkların bir arada bulundurulması ile ilişkilendirmektedir.

3.2.2. Davranış

Bu bölümde, katılımcıların hayatın engellerini aşmada başvurdukları çeşitli adet, alışkanlık ve gelenek haline gelmiş uygulamalar belirlenmeye çalışılmış, aynı inancı paylaştıkları toplumun birbirlerine bağlılığı ve destekleri keşfedilmeye çalışılmış ve katılımcıların görüşmeyi sürdürdükleri ve onları tinsel olarak besleyen aktörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Öncelikle problemi tanımlamak, değerlendirmek, karar vermek ondan sonra bir kişinin karşısına geldiği zaman o sana kötü bir şey (yaparsa), profesyonel olarak onları direkt (olarak) incitmeyeceksiniz. Neler düşüneceksiniz? Oradaki, o zamandaki inadinızı da erteleyebilirsiniz. Eğer başka bir zamanda bu işi yaparsam ben kazanırım. Demek ki (sorunlar karşısında) soğukkanlı olmak gerekir. Sorunlar karşısında objektif olduğum zamanlar da var sübjektif olduğum zamanlar da var.(K2)

Hayatta hiç engelle karşılaşmamaya çalışmalı ama bu hayatta engelle karşılaşmadan da olmuyor. Şimdi insan bu engelin önceden nasıl bir engel olduğuna bakmadan, bunu geçeceğini düşünmeli. Çünkü ben de,

karşımda bir engel olsa kendime (ve) çevreme zarar vermeden bu engeli geçmeye çalışırım. Ama buna insan hazırlıklı olmalı. Bu problem bana nasıl zarar verecek? Çevreme nasıl zarar verecek? Bunu çözdüğümde benim yaptığım hareketlerim zarar verecek mi? Veya hangi hareketi yaptığımda, bana faydası olacak? Fayda elde edebilmek için çevreme zarar vermemeyi düşünürüm. (K1)

İlk önce sorunun kaynağı nerde? Bende mi? Çevrede mi? Yani bende ise neleri yanlış yaptıysam düzeltmeye çalışırım. Bende değilse, bazen çevrenin etkisi vardır yani elimde değil. Bu sorunun kaynağını (tespit ederim ve) gücüm varsa onu aşmaya çalışırım. Gücüm yoksa yardım isterim. Sorunun kaynağını tespit ederken nasıl davranıyorum? Çok dikkat ediyorum özellikle. Yapılan iş gereği, insanlarla çalışıyoruz. Makineyle değil yani. Herkese aynı davranamıyorsun çünkü herkesin farklı kişiliği var. Mesela bir sorun çıkınca, bir şeyi yanlış mı yaptım? Bu insan niye böyle davranıyor? İlk önce bunu kendime soruyorum. (K3)

Katılımcılar hayatın engellerini aşmada kendilerine yardımcı olan belirli tinsel adetlerinin, alışkanlıklarının olduğunu belirtmektedirler. Herhangi bir olgu ile karşılaştıklarında öncelikle bu olgunun kendilerine ya da çevrelerine zarar vermesi durumunda, bunu problem olarak tanımlamayı, çözüme karar verebilmek için ise mevcut güçlerini sorguladıkları ve güçleri ile orantılı olarak zararsız bir çözüm üretmeyi alışkanlık haline getirdikleri görülmektedir. Ayrıca problem çözümünün rasyonel bir süreç gerektirdiği görüşünü tüm katılımcılar tarafından desteklemektedirler.

Yetiştığım ortamda, diğerlerinin düşüncesi de benimki gibidir diye düşünüyorum. Çünkü bu ortamda yaşayan insanlar birbirine yardım ederek, birbirini destekleyerek bu hayatı sürdürüyorlar. Ben de bu ortamdan çıktım. Bende de böyle devam edecek. Birlikte görev yaptığımız arkadaşlarla da birbirimizi destekleyerek ilerliyoruz. (K1)

Üniversite bittikten sonra biz on arkadaş aynı şehirde görev yaptık. Aynı şekilde aynı eğitimi gördük, on senedir beraber çalışıyoruz. Bazı zamanlarda bir konuda bunu nasıl yapacağız diyoruz? Böyle yapacağız. Olur mu? Olur! Yapıyoruz. 1995'den beri tanıyoruz (birbirimizi). On seneden fazla. O zaman herkes bekardı, şimdi herkes evli. Herkes evlendi ve birbirini düğününe davet etti, aile gibi. Arkadaş gibiyiz. Özel hayatımda ise sadece aileden destek alıyorum, yani küçük aile. Kardeşim (ve) annemden. Herkes para peşinde koşuyor. Bu para yarışı insanları ayırdı. Zaman kalmıyor, arkadaş da olsa, akraba da olsa ayda bir kere görüyorsunuz. Destek var ama eskiden (olduğu) gibi çocukluğumdaki gibi yok. Komşuların destek olması eskiden vardı. Çünkü para sıkıntısı o zaman yoktu. Şimdi para sıkıntı var, yani ekonomi çöktü. Sıfırdan başlıyorlar. Bunun için de insanlar birbirine yabancılaştılar. İnsanlar çok iyi arkadaşlıklar (ama) şimdi (birbirlerini) tanımıyorlar gibi. Neden? Herkesin problemleri var, bunun için. (K3)

Katılımcıların aynı eğitimi aldıkları arkadaşlarının, çalışma yaşamında birbirlerine tam destek sağladıkları görülmektedir. Ancak çalışma yaşamının dışında, bazı toplumlarda aynı inancı paylaşan bireylerin hayatın sorunları ile başa çıkabilmek adına birbirlerinden uzaklaştıkları ve çevreye duyarsızlaştıkları söylenebilir.

Çocukların geleceği, tinsel olarak bir teşvik gibidir. Anlatabildim mi? Bütün gücümü, bilgilerimi (kullanarak) çocuklarımı hayatta yetiştirebilmek tek düşüncemdir. Pozitif kaynaklardan bildiğim şeyler bir güç olabilir. Şunu da eklemek istiyorum; başarılı olacağıma inanıyorum. (Ayrıca) yurtdışında eğitim almak çok güzel bir iş. Çok geniş konularda (bilgi)almak çok iyi bir şans bugün için.. Yarın ülkeme gittiğimde bu eğitimi nasıl değerlendireceğim? Ülkemdeki işleri nasıl yoluna koyacağım? Bu çok önemli bir şey kişisel olarak.(K2)

Örnek olarak eşim. Benden sekiz yaş küçük ama en dürüst (olan) odur. Yani ona çok inanıyorum. Onunla aynı şehirde yaşamadık. O daha küçük (bir) şehirde yaşadı. Daha aileye bağlı, daha ataerkil. Mesela sigara içiyor ama babasının önünde sigara içmiyor. Korkmuyor ama saygı gösteriyor.(K3)

Ülkemde öncelikle annem (ve) babam gelir. Bu eğitim (tinsellik), hayat devam ettiği sürece devam edecek. Ondan sonra ailem (eşim ve çocuğum), hatta kardeşlerim. Bu çalıştığım ortamdaki arkadaşlarım da (tinsel değer) katıyorlar. Ancak, öncelikle annem ve babam, bunu söyleyeyim.(K1)

Katılımcıların, görüşmenin yapıldığı dönemde dahi tinsel olgunluklarına katkıda bulunan, onları tinsel değerlerle besleyen, canlı ve cansız aktörlere sahip oldukları söylenebilir. Tüm katılımcılar öncelikle aileleri sayesinde bu değerleri almaktadırlar. Bir katılımcıyı çocuğunun geleceği ve aldığı yurt dışı eğitimi olumlu yönde teşvik ederken, diğer bir katılımcıyı eşi, kardeşleri ve arkadaşları tinsel yönden teşvik etmektedir.

3.2.3. Kavrayış

Çalışmanın bu aşamasında kişilerin dinsel/tinsel inançlarının hangi temele dayandığı, hangi inançları anlamlı buldukları, inançlarının kişisel deneyimleri ile çatışma durumu, inançlarının engelleri aşmada nasıl yardımcı olduğu ve bu inançların sağlıklarını nasıl etkilediği keşfedilmeye çalışılmıştır.

Her insan kendine güvenli, inançlı olmalıdır. Her insan içindeki vatanseverliği (ve) insanperverliği ile çevresindeki ilişkilerini değerlendirmeye çalışmalıdır. Ben böyle düşünüyorum.(K1)

Tinsel olarak; dürüst olmak, yalan söylememek, sorundan kaçmamak. Ayrıca, çevrem benim için "Bu adam kötü adamdı.", dememesine ihtiyacım var. Dürüst olmak benim için bir ihtiyaç. Küçükken öyle öğretiler, yani iyi olmak. Evet, çok rahatsız oluyorum, mesela komşum var rastlaşıyoruz, ben iyi günler diyorum o bana iyi günler demezse ben rahatsız oluyorum. Neden demedi? Kötü bir şey mi yaptım? Yani bu gibi şeyler. Gerçekten rahatsız oluyorum.(K3)

Ben dürüst bir insanım. Ben hiçbir yerde, hiçbir zaman yalan söylemiyorum. Ben insanlardan bana ait olmayan şeyleri almıyorum. Bir kişiyle fikirlerimiz çatıştığında ona hiçbir baskı yapamıyorum. Onlarla her zaman kültürlü (bir) dille konuşmak isterim. Komşum, çocuğum normal bir (davranış, bilgi vb.) seviyede değilse, onları düzeltmeye çalışırım. Bunlar prensiplerimden bazıları.(K2)

Katılımcıların dinsel/tinsel inançları sorulduğunda alınan yanıtlardan; tümünün kendilerince öncelik verdikleri birtakım inançlara ve değerlere sahip olduğu görülmüştür. Bu inançların; kendine güven, vatanseverlik, insanperverlik ve dürüstlükten, nezakete, hatalı hareketleri düzeltme içgüdüsüne ve hatta toplum tarafından iyi birey olarak nitelendirilme ihtiyacına kadar çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

İlk önce insanın (bazı) görevleri vardır. Bir başlangıç noktası, bir bitiş noktası vardır. Bu süreç içinde iyilikleri yapmalıyım, herkes de yapmalı. Olgun bir yaşta olduğumuz için bu süreç içinde bütün yaşadığım olaylar benim ruhumun haritasında bulunuyor. Bu olaylar (çağırıldığında) birkaç saniyede aklıma gelebilirler. Demek ki yaşadığımız olaylar beynimizin haritasında bulunmaktadır. Bunlar olumlu da olabiliyor, olumsuz da olabiliyor. Olumlu olursa onları yerleştirebiliriz. Olumsuz ise silmeye çalışırız. İnançları anlamlı bulursam onları hissediyorum, beğeniyorum alıyorum. Kendi öngörmemle oluşmuşsa onları, sağa-sola kanalize ediyorum. Anlatabildim mi? Bu çok önemli bir husustur.(K2)

Yani dine ben inanmıyorum. Başka birisi inanıyor. O, onun işi ben karışmıyorum. Çünkü bu soru çok karmaşık, yani nasıl diyeyim? Bazı insanlar bu soruya hassas yani. Yanlış bir şey söyleyebilirim. Ahlak (tinsellik) hakkında bilmiyorum ama (bu konuda) en sorumlu (kişi) annemdir. O bize böyle öğretti. "Babanın adına çamur atma." deyince ben yüz tane alt hususu anlıyorum. Yalan söylememek, dürüst olmak, içki içmemek, başkasına iyi davranmak vb.(K3)

Katılımcıların inançlarının hangi temele dayandığı ve hangi inançları anlamlı buldukları sorulduğunda alınan yanıtların yorumunda bu inançların temelinde tinselliğin bulunduğu ve bu tinsel değerlerin kişilerin zihinlerindeki haritalara kaydedilerek, yaşamda yönlerini bulmalarına yardım ettiği ve bu tinselliğin de erken aile döneminde kişinin kazandığı en temel değerleri içerdiği görülmektedir. Kişi ayrıca yaşadığı tecrübelerden yaptığı çıkarımlarla kendine tinsel değerler edinebilmekte ve sonraki tecrübeleri ile bu değerlerin yönünde ve seviyesinde küçük değişiklikler yaparak içselleştirmektedir.

İnanç, yaptığım şeylerin hepsi kendi inançlarıma bağlı olarak değişmekte. Yapacağım işe önceden ısınmadan, bu işteki inancımı sorguluyorum. Bu yüzden her yaptığım (iş) kendime inançla bağlı diye düşünüyorum.(K1)

Evvvel kendimle konuşuyordum. Anlatabiliyor muyum? Kendimle. Demek ki sessiz soruların kendi içimde cevaplarını bulmuştum. Herkeste böyle bir sürecin olması lâzım. Herkes kendisiyle konuşabilir. Kendisiyle hangi konularda konuşabilir? O gün yapmadığı (eksik kalan) şeyleri ve ertesi güne programlı olan konuları tartışır kendisiyle. Bu önemli bir kaynak ve gerçek bir kaynaktır.(K2)

Ben neye inanıyorsam (ona) inanıyorum, neye inanmıyorsam da (ona) inanmıyorum o kadar. Yani ben niye buna inanıyorum yanlış (olduğu halde)?Niye buna inanmıyorum o doğru (olduğu halde)? Çatışma yok. Meslek olarak (farklı) insanlarla çalışıyoruz. Adaletli olmak gerekir (diye) düşünüyorum. Burada doğru mu? Yanlış mı? Sorusunu sormuyorum. Burada adaletli olmak gerek. Benim mesela, içimde hiç çatışma yok.(K3)

Katılımcılara inançlarının kişisel deneyimleriyle çatışma durumu sorulduğunda; bir katılımcının bu çatışmayı sürekli yaşadığı ve içinde kendisiyle sessiz tartışmalarla sürekli yüzleştiği ve bu süreç sonucunda aradığı yanıtlara ulaştığı belirlenmiştir. Diğer katılımcıların ise böyle bir çatışmayı hiç yaşamadıkları, verdikleri kararların inançları ile örtüştüğü ve karar vermeden önce o kararın doğruluğunu iç değerlendirme sürecinden geçirdikleri, doğruluk ve adalet duygusuyla hareket etmeye çalıştıkları keşfedilmiştir.

Bir engeli aşmam gerekiyorsa, öncelikle bu engeli kendim aşacağıma inanırım, sonra da aşarım. Önceden bu yapacağım işi yapabileceğime kendim inanmazsam bunu yapamam, ama kendim inandığımda bu engeli geçebilirim diye düşünüyorum. Kısaca, Tanrı yardım etsin diyorum. Bu bana güç veriyor diye düşünüyorum. Eğer vermiyorsa her defasında bunu söylemezdim.(K1)

İnanç, engelleri aşmada bana yardımcı olabilir. Nasıl olabilir? İnsanlar hedefledikleri işleri bazen yüzde yüz bitirebilirler bazen (de) yolda kalırlar. Bu işleri zorla yapamayız. Uygun, yasal, kurallı, doğru, normal bir iş yapmamız lazım. Bu genel bir soru, mesela bir kişinin ve bir grubun çalışmalarında başarı anahtarı nedir? Konuşmasıdır. Bu konuşmamızın anahtarını bulsak hepimiz başarılı olacağız. Ve engel (olan) bir şey var. Şimdi ben düşüncelerimi sana zorla kabul ettirmiyorum. Ben doğru dersem benim için doğrudur, ama senin için doğru olmayabilir. Bunun için baskı yok. Her kişinin bir özgürlüğü var. Özgürlüğün (de) sınırı var. Daha önce söylediğim gibi, bu tinsellik dediğimizin (de) sınırı var. Ruhsallığın, duygusallığın ve inançlılığın (da) sınırları var. Bunların özgürlüğünü konuşarak, sınırı aşarak, ihlâl edersek kendi hakkımızı ararsak, (bu) iyi olmaz. Şu aramızda bir sınır var; kültürel, tarihsel, profesyonel, bunları eğer iyi takip edebilsen, seçtiğimiz kuralları iyi değerlendirebilirsek (bu) ikimiz (için de) başarı olabilir. Bu çok önemlidir gerçekten. İlk olarak kişisel olarak düşünceleri tartışılmalı daha sonra çocuğa, eşe, arkadaşına, gruplara dağıtılmalıdır. Bunun için, en kritik olarak, kime söylediğimiz; bu çok önemli benim için. Eğer ben sizin kulağınıza söylersem başarılı olamam. Sizin ruhunuza, kalbinize söyleyebilirim, o ruhunuzu kaldırabilsem, başarılı olurum, bu çok önemli. Demek ki benim söylediklerimi siz kulaklarınızla duyabiliyor musunuz? Duyamazsınız. Ama kalbinizin kulakları ile duyabilirseniz o zaman ruhunuzu hemen ateşe, savaşa (atabilirim). Geri çekmek yok.(K2)

Hayata böyle reel baktığında, nereye kadar gitmeli? Sınırı biliyorsun. Rastladığın sorunu daha büyük yapacak hareketleri yapmamak gerekiyor. Mesela bir adamın sorunu var. Bazı insanlar bu insanın sorununu çözmek için yardım ediyorlar. Bazı insanlar ise bu sorunun çözmemesi için ateşe benzin koyuyorlar. Şu benzini koymak bence çok yanlış, çünkü herkes kendi sorununu biliyor. Herkes kendi sorununu çözmeye çalışıyor. Yardım elimde ise yardım edebilirim, elimde değilse benzin koymam ateşe. Yaraya tuz koymak çok kolay ama iyi değil.(K3)

Katılımcılara inançlarının engelleri aşmada nasıl yardımcı olduğu sorulduğunda, tüm katılımcılarda inançların, sorunları çözmek için anahtar bir rol oynadığı belirlenmiştir. Hatta bu inanç bir katılımcıya göre, çok küçük bir dua ya da istekle de olsa Tanrı'dan yardım beklentisini de içermektedir. İnancın yanında sorunları aşarken kullanılan enstrümanların da önem kazandığı, bu enstrümanların yasal enstrüman olmasının altı önemle

çizilmiştir. Toplumsal yaşamda kişilerin her davranışının olduğu gibi, inançlarının ve hatta tinselliğinin de bir sınırı olduğu ve bu sınırlara saygılı olmanın sosyal yaşamın bir gereği olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sorunları aşmada iletişimle etkilemenin rolünün unutulmaması gerektiği vurgulanmıştır. Diğerlerinin sorunlarıyla karşılaştığında ise tinsel değerlerin ön plana çıktığı ve onların sorunlarına da mevcut olanaklar içerisinde çözüm yolu aranmasının önemli olduğu inancı görülmektedir.

Ben şu ana kadar bunun (inançların, tinsel değerlerin sağlığını) etkilediğinin farkına varmadım. Belki de beni de etkiliyordu ama ben bunu duymuyorum. Farkında değilim. Ama bu insanın sağlığını etkileyebilir.(K1)

Dedim ya her sorun hakkında açıkça konuşuyorum, (böylece) akşam yatarken bebek gibi uyuyorum. Evet, psikosomatik hastalıklar var ya, etkilemiyorlar beni. Pek sinirli değilim sorunlar hakkında. Tabi ki (bazı) sorun varsa etkiliyor beni ama kendi kendime pek fazla sorun yaratmıyorum ben. Yani neler iyi? Neler kötü? Bence biliyorum. Kötü şeyleri yapmıyorum, fazla soruna girmiyorum.(K3)

Katılımcılara inançlarının sağlıklarını nasıl etkilediği sorulduğunda, bir katılımcının böyle bir etkinin farkında olmadığı ancak düşündüğünde etkileyebileceğini kabul ettiği görülmüştür. Diğer bir katılımcı ise tinselliğinin sağlığını iyi yönde etkilediğinin farkındadır; tinselliğinin vücuduna ve ruhuna dinginlik getirdiğini kabul etmektedir.

3.2.4. Paylaşım/Bağlılık

Bu bölümde katılımcıların inandıkları yüce varlık (Allah, Tanrı) ile ilişkileri, yüce varlığı içlerinde nasıl yaşadıkları ve yaşattıkları, bu yüce varlığın hayatın meydan okumalarına karşı kendilerine nasıl yardım ettiği ve onlara göre yüce varlığın gözünde kendilerinin nasıl bir insan oldukları keşfedilmeye çalışılmıştır.

Her nesneyi, her varlığı bir yaratan var doğru mu? Her kişinin bir babası, annesi var. Dünyada eylemleri, toprakları her şeyi yaratan vardır. Yaratan olduğu benim bakış açımdan doğrudur. Önce Tanrı vardır, daha sonra peygamberimiz.(K2)

Bir dine inanıyorum, ama hiçbir dine uymuyorum. Tanrı'nın varlığına inanıyorum. Ama böyle dinin kurallarından hiçbirini kullanmıyorum ben. Dinden de çıkmak istemiyorum. İnsan en kötü zamanda veya en mutlu zamanda Tanrı'yı hatırlar. Bence de böyle, hatırlıyorum. Tanrı yardım etsin veya Tanrı'ya şükür diye mutluluğumda veya zorluk çektiğimde Tanrı'yı hatırladığımı biliyorum.(K1)

Matematiğin olmadığı yerlerde gerçek yok bence. Yani 2+2 her zaman 4 eder. Tanrı var mı yok mu? Kim söyleyecek yani? 2+2 her zaman 4 eder. Buna yüzde yüz inanıyorum. Görmediğim şeylere, zor inanıyorum. Herkes ona inanıyor, yani zor durumlarda herkes bir şeye inanıyor. Ama ben, dedim ya pek inanmıyorum.(K3)

Katılımcılara inandıkları, yüce varlık ile olan ilişkileri sorulduğunda bir katılımcının her varlığın bir yaratıcısı olduğunu ve bu yaratıcının da inandığı Tanrı olduğunu ve onun peygamberine de inandığını belirterek, dine kuvvetli bir inanç beslediği görülmüştür. Diğer bir katılımcı ise Tanrı'nın varlığına inanmakla birlikte ait olduğu dinin gereklerinden hiç birini yerine getirmedeğini, aslında kendisinin hiçbir dine uymadığını bununla birlikte yine de ait olduğu dinden ayrılmak istemediğini belirterek, dinine bağlılığını ortaya koymuştur. Son katılımcı ise Tanrı'nın varlığına tamamen pozitivist bir yaklaşımla şüphe ile yaklaştığını ve görmediği şeylere inanmak konusunda sıkıntılar yaşadığını belirterek dini inancının çok zayıf olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcılara yüce varlığı içlerinde bir yere yerleştirmeleri istenmiştir. Yüce varlığın yerinin mi yoksa ailelerinin yerinin mi daha üst seviyede olduğu öğrenilmek istenmiştir:

Önce ailem (gelir).(K1)

Kısa bir cevap; Tanrı önce gelir. Ondan sonra biziz. Tabi her kişinin (bu şekilde) olması lazım. Bu (nokta) ülkemde kırılma noktasıdır. Tabi bu cevabı vermeyebilir ülkedeki herkes. Ben kendi istediğim cevabı verdim yoksa sizin sorularınıza istediğiniz cevabı vermedim.(K2)

Katılımcılardan alınan yanıtlar incelendiğinde Tanrı'ya inanç ve kişinin içindeki yeri hakkında farklı düşüncelerin olduğu belirlenmiştir. Yüce varlığa inancın kişiye özel bir konu olduğu ve aynı dini inancı paylaşan insanlarda bile farklı boyutlarda yer aldığı söylenebilir.

Hayatımda dua etmedim. İnanmıyorum yani ibadet yerlerine, din adamlarına inanmıyorum. O (eşim), biraz daha fazla inanıyor böyle şeylere. Ama o (ibadet yerine) gitmek isterse ben gitmeyeceksin demiyorum. En fazla kişinin kendine yardımına inanıyordum. O (kendin) yardım etmezse Tanrı yardım etmeyecek onu biliyordum. Dedim ya sorunlara gerçekçi olarak (yaklaşım), Tanrı burada nedir? Yani matematik olarak gerçekten yok ama Tanrı yok demeyeceğim. Bilmiyorum. İnanıyorum. Pek fazla inanmıyorum. Ama zor durumlarda Tanrı bana yardım eder (demiyorum). Sorunu nasıl çözeceğimi ben kendime bırakıyorum. Bu bence çok önemli. Burada sorun varsa ben oturacağım dua edeceğim! O mu sorunu çözecek? Çözmeyecek! Çözmeyecek!(K3)

Tanrı'nın adı kişinin yaptıkları için bir yoldur. Tanrı'nın adı her kişinin yapacağı şeylerde kılavuzdur. Tanrı aklımıza din kitaplarından gelebilir. Kutsal yerler çok önemlidir. Demek ki bizden önceki insanlar da binlerce yıl önce (Tanrı gerçeğini) biliyorlardı. Demek ki o zamanlardaki gerçek şu ana kadar gelmiştir, gerçektir. Başka bir ifadesi yoktur.(K2)

Ben dua ettim demiyorum ama zorluk çektiğimde Tanrı'nın ismini hatırlıyorum sadece. İşe yaradı. Ama bilmiyorum bu Tanrı'yı hatırladığımdan mı ya da kendi çalıştığımdan mı? Ama işe yaradı diye düşünüyorum.(K1)

Katılımcılara yüce varlığın sorunlarını çözmek için kendilerine nasıl yardım ettiği, ne zamanlar dua ettikleri, ondan neler bekledikleri sorulduğunda alınan yanıtlardan; katılımcıların ikisinin hiçbir zaman dua etmedikleri,

bir katılımcının yüce varlığın yardım edeceğine inanmadığı, inancının çok zayıf olduğu, daha realist bir düşünceyle insanların daha fazla yardım edebileceğine inandığı, diğer katılımcının ise yaptığı her işi yüce varlığın adını hatırlayarak yaptığı belirlenmiştir. Yüce varlık inancı zayıf olan bireylerin tinsellikleri ile bir takım inançlara sahip oldukları göze çarpmaktadır. Realist paradigmaya uygun olarak, tinsel olgunlukları ile kendi kendine yardım mekanizması içinde buldukları söylenebilir.

Kişinin (içinde) bir boşluk varsa, bir dua edebilirse daha iyi hisseder. Mesela bir geziye gitmiştik? Büyük bir ibadet yerinden içeri girdik, din adamı yoktu, bir rehber vardı konuşan, sadece bakarak, onları hiç duymayarak, çiçeklere, kompozisyona bakarak, kendi ruhumun arttığını hissettim. Bende çok olumlu bir düşünce var bunun için. Hayatımız kapılardan giriş ve pencerelerden çıkıştır.(K2)

Yüce varlıkla kişiler arasında zaman zaman derin tinsel bir bağ kurulduğu görülmüştür. Bu bağın gücünün kişilere, mekânlara ve karşılaşılan olaylara göre çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Karar verme sadece ahlaka (tinselliğe) bağlı değil, eğitime de bağlı, bunun farkındayım. Yaşananlar önemli, biz bayrağımız için, adımız için, milletimiz için savaştık. Ondan sonra şimdi mesela savaştan önce bayrağımızı biliyor musunuz nasıldı? Şekli nedeniyle alay konusu olmuştu bayrağımız. Onu değiştirdik. Ben savaştım bu bayrak altında. Değeri var, insanlar öldüler bu bayrak için. Buradan sonra ahlaki (tinsel) değerler yükseldi biraz. Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Bunu ben gerçekten anladım. Burada matematik yok ama gerçek.(K3)

Her kişide başarı (ya da) başarısızlık sadece (tinsel) tecrübeden kaynaklanmaz. O tecrübeler de beni cesaretlendirebiliyor, teşvik edebiliyor, etkili olabiliyor ancak istediğim şeylere (zamanında ulaşabilirsem) onlar (beni) teşvik eder diye (de) düşünüyorum. Kişinin amacı olması lazım. Maksatsız (insan) boş bir insandır. Amacı olan insan vizyonlu bir insandır. Nasıl her işin bir yapılma zamanı varsa, (ben de) bugünün işini yarına bırakmam. Demek ki bu işi bugün bitirirsem akşamleyin (kendimi) iyi hissederim. Kendi yaptığım şeylerden memnun olurum.(K2)

Yaşamdaki cesaret verici, teşvik edici unsurlar incelendiğinde bu teşvikin sadece kazanılan tinsel tecrübelerle olamayacağı, eğitimle ve hedeflere zamanında ulaşma isteği ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ayrıca kişilerde bulunan tinsel değerler gibi, kurumlarda da birtakım ortak tinsellik öğeleri içeren değerler bulunduğunu ve bu değerlerin zor zamanlarda yükselerek kurum çalışanları arasında kuvvetli inançlara dönüştüğünü görmekteyiz.

Yaptıklarımın çoğunluğu babamın gösterdiği gibi gelişti. Hayatta kötülük yapmadım, hiç bir zarar vermedim. Başkalarına yardım etmeye çalışıyorum. Tanrı'nın önünde bu yaptıklarım, hepsi iyi hareketler, iyi davranışlar diye düşünüyorum. Bundan sonra da böyle devam edeceğim. Tanrı değil de beni tanımayan başka (bir) insan da bunu, bu yaptıklarımı görse, kötülük yok iyilik var diye düşünebilirdi. Tanrı da böyle değerlendirir diye düşünüyorum.(K1)

Şimdi Tanrı hiç kimseye siz busunuz demez. Kişiselleştirdiğimiz zaman da inandığı konular, yaptığı şeyler iyi olursa, o insan Tanrı'nın gözünde iyi demektir.(K2)

Babam nasıl yaptıysa, bana nasıl öğrettiyse öyleyim. Tanrı'nın burada etkisi varsa ya herkes iyi olacak, ya da herkes kötü olacak! Yani böyle çeşitlilik olmayacak.(K3)

Katılımcılara yüce varlığın kendilerini nasıl değerlendirdiğini, kendilerini nasıl tarif edeceği sorulduğunda alınan yanıtlardan; dini inançları görece daha zayıf olan kişilerde yüce varlığın kendileri hakkındaki düşüncesi yerine, babalarının kendilerini nasıl yetiştirdiğinin önem kazandığı görülmektedir. Dini inancı görece daha kuvvetli bireylerin ise, yüce varlığı kişiselleştirme konusunda anlam kargaşası yaşadıkları, yüce varlığın kendileri hakkında kimseye bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmeyeceğine inandıkları söylenebilir.

3.2.5. Vicdan

Çalışmanın bu aşamasında kişilerin 'doğru' ve 'yanlış'ı nasıl ayırt ettikleri, bu konudaki yardımcı, anahtar rol oynayan değerlerinin neler olduğu, tinselliklerinin suçluluk (günah) duygusu ile başa çıkmada nasıl yardımcı olduğu ve bağışlayıcılığın hayatlarında nasıl bir rol oynadığı keşfedilmeye çalışılmıştır.

Yaptığım işler zararlı, kötü sonuçlu olursa bu yanlış iştir diye düşünüyorum. Yapılacak işin daha önceki sonuçları ne oldu? Demek ki tecrübeler belirleyici oluyor. Yapmadan önce diyorum ki, yaparsam ne olacak? (Daha önce) Bunu yaptım sonucunda bu oldu.(K1)

Herkes hayatında doğru bir şekil, kalıp öğrenmiştir. Doğru olanları bir kitaba yazmıştır. Düzenleme şeklinde bir kural çıkmıştır, anayasa çıkmıştır, fiziksel, kimyasal bilgiler (içeren) kitaplar çıkmıştır. Bunlar demek ki doğrudur. Her faaliyette kişinin doğru olmayı hissedebilmesi çok kolay bir şeydir... Şimdi üç kişiyiz. Bir hedefe, bir filme, bir kurala olabilir, herhangi bir şeye bakarsak düşüncelerimiz aynı değildir. Her kişinin bir özel fikri vardır. Önemli olan bu düşünceleri bir ortaya getirmektir. Bir kişi karar almaz. Kararın gruptan çıkması lazım, bir kişi karar vermez. (K2)

Mesleki olarak kurallar var. Neler doğru neler yanlış orda belli. Kitapta yazıyor. Kişi olarak da aynı şey, sevmediğim şeyleri başkasına yapmıyorum. O kadar yani. Belki ben de yanlış olabilirim ama mesela ben, dedim ya, aramızda sorun varsa oturacağım diyeceğim, arkadaşım bak bunu sevmiyorum neden böyle yapıyorsun? Sebebi ne? Sorun bende mi sende mi? Arkasından bu adam böyle, şöyle yapıyor demeyeceğim. İçimde yani aileden, eğitimden, okuldan (kazandığım) bazı (tinsel) değerler var. Yani kötü şeyleri yapmak (için insanın) kafasının biraz bozuk olması lazım. Belki sevdiğim (ve yaptığım) şeylerin biri yanlış da olabilir.(K3)

Katılımcılara doğruyu ve yanlış'ı nasıl ayırt ettikleri sorulduğunda alınan yanıtlardan, bu kararı verebilmek için daha önce yapılan benzer işlerin sonucuna bakıldığı, yazılı kurallar ve yasaların bu konuda yol gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca, kişinin kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkasına yapmama içgüdüünün de doğru ve yanlışın ayırımında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ailede ve okulda kazanılan tinselliğin de bu

kararı vermede etken olduğu keşfedilmiştir. Son olarak, bu kararın bir grup kararı olması gerekliliğinin altı çizilerek, toplumun kabul ettiği doğru ve yanlışların gerçekte doğru ve yanlış olarak değerlendirilebileceği vurgulanmıştır.

Adalet, dürüstlük, sözün arkasında durmak. En önemlisi de bence adaletli olmak.(K3)

En temel olarak, babalarımızın yoluna devam etmekteyiz, bu önemli. İkincisi de ailemde baba görevini yapmaktayım, bu çok iyi bir anahtar. Anahtar, başarıdır diyebilirim. Başka kişilerin yaptıklardan en iyi olan faaliyetleri alıp, değerlendirmek, uygulamak da iyi bir şey.(K2)

İnsan kendi faydası için çalışarak çevresine zarar verirse, bu bence yanlış (olur) diye düşünüyorum. Böyle bir şey yaptığımda bana faydası olur diye düşünürken, bu yaptığım benim çevreme zarar verecekse bundan vazgeçerim.(K1)

Katılımcılara en çok önemsedikleri başlıca değerleri sorulduğunda; adalet, dürüstlük, verilen sözü tutmak, başarı ihtiyacı ve topluma zarar vermeme içgüdüleri yanıtları alınmıştır. Ayrıca babalık rolünün de aile içinde en önemli değerler arasında bulunduğu belirlenmiştir.

Evet, yaptığım bir şey sonucunda suçluluk duyduğumda, bu duyduğum (suçluluk) gelecekte bu yolda ilerlememe engel oluyor. Gelecekte yeni hatalar yapmamı engelliyor.(K1)

İşte oluyor (bu), şimdi örneğin bir güvenlik görevlisi işini gözü pek yapıyor. Gerçekten çok iyi. Cesur, hiç kimsenin yapamayacağı şeyleri yapıyor. Sonra olay bitti normale dönüldü. Bazı kurallar var, disiplin kuralları. Adam disipline uymuyor. Ceza vermek gerekiyor. Kurallarımız var. Cezayı vereceksin. Adamın değerini biliyorum ama cezayı vermek zorundayım. Neden? Çünkü ona ceza vermezsem herkes bunu yapacak. Ceza veriyorum, kâğıt ona geliyor. Onun bana geldiği ana kadar suçlu (hissediyorum). (K3)

Bir kişinin suçunu değerlendirdiğimiz zaman kararı veren tarafından suçlu kişiye doğru (uygun) ceza verilirken diğer taraftan affetmek (de söz konusu olabilir)... Suç işleyenlere karşı, karar alanların uygun ceza vermesi lazım.(K2)

Katılımcılara tinselliklerinin suçluluk duygusu ile başa çıkmada kendilerine nasıl yardımcı olduğu sorulduğunda; suçluluk duygusunun gelecekte yapacakları olası hataları engelleyerek kendilerini tinsel olgunluğa ulaştırdığı görülmüştür. Burada alınan yanıt beklentilerin dışında olmasına rağmen ilginçtir. Katılımcı, tinselliğini kullanarak suçluluk duygusunun etkilerini azalttığını söylememiştir; suçluluk duygusunu kullanarak tinselliğini geliştirdiğini ve tecrübe kazandığını belirtmiştir. Diğer katılımcı ise içindeki suçluluk duygusunun doğuşunu, gelişimini ve son buluşunu gözü pek güvenlik görevlisi örneği ile açıklığa kavuşturmuştur. Diğer bir katılımcı ise ancak, cezanın verilen suçla örtüşmesi ve affetme yolunun sürekli açık bulundurulması halinde suçluluk duygusu ile başa çıkabileceğine inanmaktadır.

Nasıl anlatıyım? İnsan hatasız olmaz. Belki de yaptığı şeylerde, kendisi tarafından yapılmayan hatalar olabilir. O yüzden de affetmemek mümkün değil. Çünkü bu hayattan hatasız hiç kimse geçemez. Hatalarını affederim ama bu hatayı nasıl yaptığını değerlendiririm. Nasıl yapmaması gerektiğini açıklarım. Doğru yolu seçmesine yardım ederim. Cezayı affederken de gelecekte nasıl ilerlemesi (gerektiğini) nasıl olmasını (gerektiğini) açıklarım.(K1)

Evet bazı şeyleri affedebilirim. Ama bazı şeyleri hiçbir zaman unutmayacağım. Anneme de aynı şeyi dedim. Neden babam öldü? Bana bir şey demedi? Affetmiyorum. Bunu gerçekten affetmiyorum yani (çünkü) öldü, bana bir şey demedi. Yani hastayım, öleceğim (diyebilirdi). Annem biliyordu, ama o da bana bir şey demedi. O kadar sert bir adamdı, sonuna kadar savaştı. Ben öleceğim demedi. Herkes biliyordu, ben de biliyordum. Kanser, ben çocuk değilim 15 yaşındayım. Affetmedim, hala affetmedim. O anda anladım Tanrı yok. Bir şey var ama inanıyor muyum? İnanmıyor muyum? Çok düşündüm. Babam çok iyi adamdı hiç kimseye kötülük yapmadı ... İşe bağlı her şeyi unutabilirim. Çalışanlara hata yapma hakkı veriyorum. Mesela, ilk defa adam yeni geliyor işe yeni giriyor, çalışıyor hata yapıyor. Evet, (hata) hakkı veriyorum. Gel burası hatalı bunu böyle yapmayacaksınız! İkinci hatayı affetmiyorum. Bu ilk hata, bilmediği için yapabilir, ama ikinci hatayı yaparsa bunu bilerek yapıyor. Burada affetmek yok. Kişiliğime karşı yapılan hatalarda da niyet önemli. Adamın kötü bir niyeti yoktu, (istemedi) bana bir şey yaptı. Konuşuyoruz. Özür diliyor. Kabul. Ama bunu kasten yapıyorsa, kardeşim benim de sınırim var.(K3)

Katılımcılara bağışlayıcılığın yaşamlarında nasıl bir rol oynadığı sorulduğunda, hata yapmanın insanın doğasında bulunduğunu ve belli bir dereceye kadar kabul edildiğini, bir kasıt görülmediği takdirde ilk hatanın bağışlanabileceğini öğreniyoruz. Ancak bir katılımcıya göre, bağışlanamayacak hataların da bulunduğu, özellikle artık düzeltme fırsatı bulunmayan hataların bağışlanamayacağı da keşfedilmiştir.

3.2.6. Sezgi

Bu bölümde katılımcıların altıncı hislerinin ne kadar kuvvetli olduğu, bu sezgileri ne dereceye kadar yaşadıkları ve bu sezgilerin kendilerinde nasıl bir güç oluşturduğu keşfedilmeye çalışılmıştır.

Bir keresinde, bir yere gittiğim zaman birisiyle görüşeceğimi beş dakika önce hissetmişim, beş dakika sonra o karşıma çıktı. Bunu gerçekten yaşamıştım. Ama istemediğin kişiler de var. Onlarla da karşılaşabilirsiniz. Mesela param kalmadığı için borç aldığım (ve henüz karşılaşmak istemediğim) kişilerle de karşılaşmıştık. Sadece gündüz hissetmiyorum, rüyada da geliyor bana (bunlar). Gerçekten iki gün önce (rüyamda) bir olay oldu mesela. Gerçek insan, gerçek faaliyet oldu. Bir geziye çıktık, bir yere gittik o gittiğimiz yer hakkında ben (daha önce) kitap okuduğum (için) arkadaşlarla (bu konuda) tartışmaya (başladık). Gerçek oldu, (rüyamda) görmüştüm. Bu bir sefer de değil, daha önce de olmuştu. Böyle şeyleri her zaman yaşıyorum.(K2)

Evet, oluyor ama bunu her zaman hissettiğinde sonuç almıyorsun. Çünkü örnek olarak bir kişiye bir görev verdiğimde yapar diye düşünüyorsun, ama bazen insanlar işi yapmak imkânı varken yapmıyorlar. Çünkü

bunu hissettiğimde tam olarak sonuç istediğim gibi olur diye düşünmüyorum. Çünkü bu karşı tarafın imkânlarına bağlı oluyor. Ben böyle düşünüyorum.(K1)

Kardeşimle (babam öldükten sonra) tek kaldık. Onun için (kardeşim) tek destek bendim. (Birbirimize) Çok bağlıyız. Mesela bana hemen telefon (eder). Neredesin? Ne zaman evde olacaksın? O zaman internette görüşürüz. Tamam, kapatıyorum telefonu. İnterneti açıyor, kardeşim benden önce çok kötü bir kaza oldu (diyor). Kardeşime bağlı çok şeyler hissediyorum yani (ona) kötü bir şey olacağını, kardeşimle ilgili bazı şeyleri (önceden) hissediyorum.(K3)

Katılımcılara önsezileri ne dereceye kadar yaşadıkları sorulduğunda, bir katılımcının bu durumu her zaman yaşadığı, olumlu ya da olumsuz şeyleri gece rüyada ya da gün içerisinde uyanırken gördüğü, hissettiği anlaşılmıştır. Diğer katılımcının ise, sadece bir kişiye bağlı bir takım hisleri olduğu, kişilerle ilişkili olmayan olayları rüyada ya da uyanırken görmediği, hissetmediği belirlenmiştir. Diğer bir katılımcı ise sadece yaşamda değer verdiği kişiler çevresinde oluşan kötü olayları hissedebildiği keşfedilmiştir.

Güçlü hissetmek gibi değil, rahatsızlık gibi. Sadece rahatsız hissediyorum kendimi. Sadece kötüyü hissediyorum bundan da rahatsız oluyor, hemen telefon açıyorum. Kardeşim iyi mi? İyi. Tamam, o zaman sakın oluyorum (sakinleşiyorum).(K3)

Hayır, rüyalarımın göre tedbir almıyorum. Şimdi her atacağım adımda dikkatli olmam lazım. Çünkü olumsuz ve olumlu rüyama geliyorlar. Örnek olarak, şimdi bu gerçek bir şey, babam ölmeden evvel çok ağır bir hastalığı vardı, böbrekte kanseri vardı (böbrek kanseriydi). 20 Aralık dini bayramdı. Akrabalarım, kardeşlerim benimle telefon irtibatı kuramamışlar, söylememişler. Bayram günü telefon ettiğimde kardeşim bana söyledi. O günden daha önce (bunu) rüyamda görmüştüm. Cenaze, tabut, mezar görmüştüm, evimi görmüştüm. Bu gerçekleşti.(K2)

Katılımcılara bu önsezilerin yaşamlarında nasıl bir güç oluşturduğu öğrenilmek istendiğinde alınan yanıtlardan, bir katılımcının sadece ruhen bağlı bulunduğu insanların çevresinde meydana gelecek kötü olayları hissedebildiği için bunun bir güç oluşturmadığı, aksine bu hissin kendisini rahatsız ettiği keşfedilmiştir. Diğer katılımcının verdiği yanıtta ise, bu önsezilerine göre tedbirler almadığı, çünkü kendisine daha çok olumlu ve olumsuz şeylerin rüyada birlikte görüldüğü ve hangisinin iyi, hangisinin kötü olduğunu anlayamadığı ya da kötü olanlara inanmak istemediği ve bu rüyalardan sonra alacağı kararların üzerinde çok iyi düşünmesi gerektiğine inandığı keşfedilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, tinsel değerlerin belirlenmesine yönelik keşfedici nitel bir araştırmadır. Araştırmada, güvenlik hizmeti veren kurumlardaki üst seviye çalışanlarının erken yaşlarda edindikleri ve edinmeyi sürdürdükleri tinsel değerlerle yaşamlarını nasıl yorumladıklarını ve bu durumun çalıştıkları şirketler açısından önemi incelemiştir. Katılımcıların, yabancı bir ülkede bulunmaları ve ana dillerinden farklı, yabancı bir dille, çoğu kişinin özel ve hassas bulunduğu konularda sohbet edilmesi ve bu sohbetin teyp kaydına alınmasının istenmesi nedeniyle, çalışmaya katılma konusunda az oranda da olsa rahatsızlık göstermeleri araştırmanın kısıtı olarak belirlenmiştir.

Clarke (2001: 19-22), tinsel tecrübelerin, doğaları gereği, kişiye özel, sübjektif ve genellikle betimlenemez olduğunu vurgulamıştır. Tinsellik değerlendirmesinde, nitel ya da nicel hiçbir yaklaşımın tek başına ideal olduğu söylenememektedir. Bu nedenle, katılımcıların ihtiyaçları ve ilgileri, çeşitli araştırmalarda olduğu gibi çeşitlilik göstermektedir. Bir katılımcı için uygun olan bir değerlendirme yaklaşımı, diğer katılımcıda aynı sonucu vermemektedir (Hodge, 2005a: 292). Araştırma konusunun betimlenemezliğini, katılımcıların ve araştırmacıların kişisel özgünlüklerini ve sübjektifliklerini de kabullenen bu araştırma, Hodge (2001a: 207)'nin tinsel değerlendirme metodolojisi ile YFA yaklaşımı bütünleştirilerek yönetilmiştir. Bu yaklaşım uygulanarak, güvenlik hizmeti veren kurum/şirket çalışanlarında Tablo-2'deki tinsel değerler keşfedilmiştir.

Tablo 2. Tinsel Değerler

Tinsel/Dinsel Hikâye Geçmişi
<p>Erken Aile Dönemi: İyilik yapmak, Kötü hareketler yapmamak, İnsanlara yardım etmek, Yaşlılara saygı göstermek, Yalan söylememek, Ebeveynlerin istediği şekilde davranış sergilemek, Doğru insan olmak, Herkese saygı göstermek, Aile adını lekeleyecek hareketlerden kaçınmak, Herkese aynı şekilde davranmak (adaletli olmak), Sorunları aile içinde çözmek</p>
<p>Okul Dönemi: Kötü şeyleri iyiliklerle değiştirmeye çalışmak, Doğru kararlar verme prosesi, Tinsel değerleri seçerek almak, Başkalarının hatalarından dersler çıkarmak, Verilen sözleri tutmak, Arkadaşların iyi/kötü, doğru/yanlış hareketlerini belirlemek isteneni almak istenmeyeni düzeltmek, Tinsel olgunlaşma için kitap okumak, Sorundan kaçmamak, Yalan söylememek, Çocukluğu yaşayamayarak erkenden olgunlaşmak, İyi olmak, Çözümüne ulaşmak için işbirliği yapmak ve/veya yardım almak, Daha çok ve daha kaliteli tinsel değerlerle donanmaya çalışmak</p>
<p>Çalışma Dönemi: Yapılacak işin doğruluğunu, iyiliğini değerlendirdikten sonra görev vermek, Diğer çalışanlarla aile gibi olmak (örgütsel bağlılık), Dürüst olmak, Çalışanlara güvenmek, Çalışanlara kötü davranmamak, Vatanî görevleri yapmak, İyi insan olmak, Tanrı'ya inanmak, Dinsellik ve tinselliği bütünleştirmek</p>
Yorumlayıcı Antropolojik Tinsellik
<p>Duygu: Ne olursa olsun bir şeye inanmak (inanç), Çevrenin tepkisine göre davranışlara yön vermek, Amaca planlanan zamanda ulaşmak, Kendisine yapılması istenmeyen şeyleri başkasına yapmamak, Herkesle selamlaşmak, Sorunları paylaşmak, Eşten hiç bir şey saklamamak, Hayatta realist olmak, Kişisel sınırların farkında olmak, Sorundan kaçmamak, Bilinmeyen konuları utanmadan sormak, İlk önce iyi baba, sonra iyi insan olabilmek, Düşünsel ve fiziksel olarak aynı zamanda ve aynı mekânda bulunarak başarılı olmak, Umut etmek, Tinsel değerlere sahip çocuk yetiştirmek</p>
<p>Davranış: Öncelikle problemi tanımlamak, değerlendirmek ve sonra karar vermek, Sorunlar karşısında soğukkanlı olmak, Hayatta hiç engelle karşılaşmamaya çalışmak, Engelle karşılaşınca bunu geçeceğine inanmak, Sorunları çevreye zarar vermeden aşmak, Fayda elde edebilmek için çevreye zarar vermemek, Sorunun kaynağını tespit etmek, Sorunun kaynağını ilk önce kendinde aramak, Arkadaşlarla birbirlerini desteklemek, Rollerden beklenen davranışları sergilemek, Komşulara destek olmak, Başarılı olmaya inanmak, Ebeveynlere ve yaşça/makamca büyüklere korkmadan saygı göstermek, Alınan kişisel eğitimi uygulamaya koyarak değerlendirmek</p>
<p>Kavrayış: Kendine güvenmek, İnançlı olmak, Vatansever olmak, İnsanperver olmak, Dürüst olmak, Yalan söylememek, Sorundan kaçmamak, Çevrenin kişiyi iyi olarak nitelendirmesine ihtiyaç hissetmek, İnsanlardan kendine ait olmayan şeyleri almamak, Fikirlerimiz çatıştığında karşısındakine baskı yapmamak, Entelektüel bir</p>

dille konuşmak, Çevresindeki hataları düzeltmeye çalışmak, Kendi kendine kazanılan tinsel değerleri yönlendirerek doğrusunu bulmak, İnançlara saygılı olmak, İçki içmemek, Başkasına iyi davranmak, Sadece inanılan şeyleri yapmak, Kendi kendine konuşarak değerlendirme yapmak, Kararlı olmak, Adaletli olmak, Engeli aşacağına inanmak, Dua etmek, Uygulamaların uygun, yasal, kurallı, doğru, normal olmasına özen göstermek, Özgürlüğün sınırının olduğunu bilmek, Sınırları aşmamak, İyi düşünceleri paylaşmak, Konuşurken karşıdakini etkileyerek başarıya ulaşmak, Sorunu daha büyük yapacak hareketler yapmamak, İnsanların sorununu çözmek için yardım etmek, Yardım edilemiyorsa çözümü engellemek, Sorun hakkında açıkça konuşmak, Kendine sorun yaratmamak

Paylaşım/Bağlılık: Tanrının varlığına inanmak, Peygamberin varlığına inanmak, En kötü zamanda veya en mutlu zamanda Tanrı'yı hatırlamak, Matematiğin olmadığı yerlerde gerçeğin olmadığına inanmak, Görülmeyen şeylere inanmamak, Kutsal değerler için gerekirse ölüm pahasına savaşmak, Bugünün işini yarına bırakmamak, Hayatta bir maksat edinmek, Kötülük yapmamak, Zarar vermemek, Başkalarına yardım etmeye çalışmak

Vicdan: Tecrübelere inanmak, Toplumca genel doğruluğu kabul gören şeylerin doğruluğuna inanmak, Grup kararına inanmak, Sorunun kaynağını araştırmak, Kendisine yapılması istenmeyen şeyleri başkasına yapmamak, Adaletli olmak, Dürüst olmak, Verilen sözün tutmak, Ebeveynlerden öğrenilen şeyleri uygulamak, İyi baba olmak, Başarı ihtiyacı hissetmek, Başka kişilerin yaptıklardan en iyi olan faaliyetleri alıp değerlendirmek, uygulamak, Kendi faydası için çalışarak çevresine zarar vermemek, Suçluluk duygusunun gelecekte yeni hatalar yapmayı engellemesine inanmak, İltimas geçmemek, Hata yapana hatasını açıklamak, Affetme yolunu açık bulundurmak, Suça uygun ceza vermek, İnsan hatasız olamayacağını bilincinde olmak, Cezayı affederken öğretici olmak, Çalışanlara hata yapma hakkı vermek, Özü kabul etmek

Sezgi: Önsezilere güvenerek erkenden karar vermemek

Dikkat edilirse bazı tinsel değerler katılımcılar tarafından çeşitli temalar altında tekrar edilmiştir. Çalışmanın çeşitli aşamalarında sürekli tekrar eden bu değerler özellikle olduğu gibi bırakılarak, güvenlik hizmeti veren şirket/kurum çalışanlarına ait başat değerlerin okuyucu tarafından anlaşılması hedeflenmiştir. Şekil 1.'de gösterilen güvenlik hizmeti veren şirket/kurumların tinsel ekogramında hangi temalar altında hangi değerlere atıf yapıldığı Tablo 1. kullanılarak açıklanabilmektedir.

Güvenlik hizmeti veren kurum ekogramının, genogram ve ekomap bölümlerinde gösterilen dinsel/tinsel değer edindiren canlı/cansız aktörler ve olayların özet listesi Tablo 3.'deki gibidir.

Tablo 3. Tinsel Değer Edindiren Canlı/Cansız Aktörler

Erken Aile Dönemi	Okul Dönemi	Çalışma Dönemi
<ul style="list-style-type: none"> • Baba • Anne • Kardeşler • Büyük baba • Büyük anne • Yakın akrabalar • Arkadaşlar • Komşular 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenler • Arkadaşlar • Üst sınıflar • Veliler • Müdürler • Medya • Kitaplar • Babanın vefatı 	<ul style="list-style-type: none"> • Duygu • Davranış • Kavrayış • Paylaşım/bağlılık • Vicdan • Sezgi • Çalışma arkadaşları • Çocukların dünyaya gelmesi • Babanın vefatı

Görüldüğü gibi, tinsel genogram bölümünün hazırlanması aşamasında zamanın etkisi mevcuttur. Erken aile döneminden okul dönemine, okul döneminden de çalışma dönemine geçiş yapılabilmektedir. Zaman ilerledikçe edinilen tinsel değerlerle, tinsel değer edindiren canlı/cansız aktörlerin ve olayların sayısında kümülatif bir artış olacağına okuyucuya hatırlatılması gereği hissedilmiştir. Tinsel ekomap bölümünün ise çalışma döneminde katılımcılara tinsel değer kazandıran canlı/cansız aktörlerle olayları içereceği görülmektedir. Şekil 1.'de araştırmacılar tarafından, katılımcıların tinsel hikâyelerinden keşfedilen tinsel değer gruplarını ve tinsel değer edindiren canlı/cansız aktörlerle olayları gösteren güvenlik hizmeti veren şirket/kurumlara ait ekogram görülmektedir. Dikkat edileceği gibi, Ekogram üç alana ayrılmıştır. İlk alan kişinin erken aile dönemindeki, ikinci alan okul dönemindeki ve son alan da şimdiki dönem olan çalışma dönemindeki tinsel ilişkileri göstermektedir. Genogram bölümünde (1.Bölüm) bulunan aktörler aile soy ağacı ile birbirine bağlanarak aralarındaki ilişki gösterilmiştir. Erken aile dönemindeki bu aktörlerin kişinin tinselliğini etkileme dereceleri, simgelerin açık ya da koyu olarak renklendirilmesi yolu ile anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde ekomap bölümündeki (2. ve 3. Bölüm) canlı/cansız aktörler ile olayların ilişkilerinin kişinin tinselliğini etkileme dereceleri okların genişliğinin değişkenliği ile gösterilmiştir.

Anlatılan tinsel hikâyelerden ve çizilen tinsel ekogramdan da anlaşılacağı gibi insanlar, zaman içerisinde çeşitli kaynaklardan beslenen tinsel bir seyahate çıkmaktadırlar. Çalışmanın örneklemeden alınan subjektif bilgilere göre güvenlik hizmeti veren şirket/kurum çalışanları, bu tinsel seyahatlerinin erken aile döneminde edindikleri tinselliği, görüşmenin çeşitli anlarında sürekli tekrarlamaktadırlar. Okul ve çalışma dönemlerinde ise bu edindikleri tinselliğin üzerine benzeşenlerini katarak tinsel olgunluklarını erken aile dönemindeki aktörlerden edindikleri tinsellik ile paralel olarak geliştirmektedirler. Bu dönemde edinmedikleri değerleri ise, eğer farklı kutuplarda ise, şüphe ile yaklaşarak sorgulamaktadırlar.

Güvenlik hizmeti veren şirket/kurumların yapısı, kendisini oluşturan bireylere kadar indirgenip kişiselleştirildiğinde, Şekil 1.'de çizilen ekogram örneğindeki durum ile karşılaşılacağı düşünülmektedir. Genellikle asker veya polis kökenli olan güvenlik hizmetleri yöneticilerinin yetiştiği okullarda, okul dönemi ve çalışma döneminde kazandırılacak tinselliği belirleme serbestliği olduğundan, belirli bir dereceye kadar kendi tinselliğini yaratan bir yapının olduğu söylenebilir. Erken aile dönemine erişim ise kurumsal yetki ve güç ile mümkün olamayacağından, bu dönemin gizliliğini ve mahremliğini koruduğu ve uzak dış çevrenin çocuğun tinselliğini etkileyecek bir aktöre dönüşmesinin ebeveynlerin kontrolünde olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma ile, güvenlik hizmeti veren şirket/kurumlarda çalışanların tinsel değerlerine en büyük katkının, tinselliğin temelini atıldığı erken aile döneminde sağlandığı; kişinin şimdiki zamana kadar edindiği kümülatif tinselliğin çalışma yaşamına yön verdiği; yaşamı, kişileri ve olayları algılamada ve çeşitli paradigmanın kabulünde edinilen tinselliğin en az okul döneminde edinilen eğitim kadar etkili olduğu keşfedilmiştir.

Öte yandan, bu araştırma ile ulaşılan sonucun genellenemeyeceği düşünülmektedir. Örneklemin nispeten küçük olması çalışmanın kısıtı olarak belirlenmiştir. Bu kısıtı ortadan kaldırmak amacıyla, daha sonra yapılacak çalışmalarda örneklem miktarının artırılarak ve farklı yaklaşımlar da uygulanarak yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Konuyla ilgili yapılacak ilerideki benzer çalışmalarda, kişilerin belirlenen değerlerin, kurumsal değerlerle ne derece uyumlu olduğu ve bu uyumluluğun örgüt başarısı ile ilişkisinin tespitine yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Alford, H. J. ve Naughton, M. (2001). *Managing as if Faith Mattered: Christian Social Principles in the Modern Organization*. Notre Dame Ind.: University of Notre Dame Pres.

Anderson, H. ve Goolishian, H. (1999). *"The Client as Expert: A not Knowing Approach to Therapy."* Therapy as Social Construction. (Der.) S. McNamee ve K. Gordon, London: Sage Publications. 25-39.

Baş, T., Akturan, U., Ataçkarapınar, M., Atak, İ., Bağcı, F., Çamır, M., Dinçer, D., Domaç, B., Esen, A., Güler, A., Hatemoğlu, G., Mizan E., Özmaldar B., Semiz, Y., Tosun, F., Tahmirciler, E., Uludağ, C., Usta, Y., Uyar, E. Ö., Ünverdi K. B. ve Yıldız, D. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Bullis, R. K. (1996). *Spirituality in Social Work Practice*. North American Association of Christians in Social Work. Botsford: Taylor & Francis.

- Case, R. C. ve Sherr, M. E. (2005). *Exploring How Social Work Administrators Integrate Spirituality in The Workplace*. North American Association of Christians in Social Work. (Erişim Tarihi 10 Temmuz 2010) (<http://www.nacsw.org/ChamiecCaseSherrSpiritualityinWorkplace.pdf>).
- Clarke, I. (2001). "Psychosis and Spirituality: Finding a Language." *Clinical Psychology Forum*, 149: 19-22.
- Conger, J. A., (1994). *Spirit at Work: Discovering the Spirituality in Leadership*. 1. Bası. Jossey-Bas. Pres: San Francisco.
- Doğan, B. (2007). *Örgüt Kültürü*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Fuller, R. (2001). *Spiritual But not Religious*. New York: Oxford University Pres.
- Gibbons, P. (2000). *Spirituality at Work: Definitions, Measures, Assumptions, and, Validity Claims*. Work And Spirit: A Reader of New Spiritual Paradigms for Organizations. (Der.) Biberman J. ve Whitty M. Tonawanda: University of Toronto Pres.
- Hegel, G. W. H. (1995). *Tarihte Akıl*, (Çev. Önay SÖZER). İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Hodge, D. R. (2000). "Spiritual Ecomaps: A New Diagrammatic Tool for Assessing Marital and Family Spirituality." *Journal of Marital and Family Therapy*, 26: 229-240.
- Hodge, D. R. (2001a). "Spiritual Assessment: A Review of Major Qualitative Methods and a New Framework for Spirituality." *Social Work*, 46(3): 203-214.
- Hodge, D. R. (2001b). "Spiritual Genograms: A Generational Approach to Assessing Spirituality." *Families in Society*, 82: 35-48.
- Hodge, D. R. (2005a). "Spiritual Ecograms: A New Assessment Instrument for Identifying Clients' Spiritual Strengths in Space and Across Time." *Families in Society*, 86: 287-296.
- Hodge, D. R. (2005b). "Spiritual Lifemaps: A Client-Centered Pictorial Instrument for Spiritual Assessment, Planning and Intervention." *Social Work*, 50: 77-87.
- Howard, C. N., McMinn, R. M., Bissell, D. L., Faries, R. S. ve VanMeter, B. J. (2000). "Spiritual Directors and Clinical Psychologists: A Comparison of Mental Health and Spiritual Values." *Journal of Psychology and Theology*, 28(4): 308-320.
- Krill, D. F. (1990). *Practice Wisdom*. Sage Human Service Guides. Vol.62. London: Sage Publications.
- Mayers, C., Leavey, G., Vallianatou, C. ve Baker, C. (2007). "How Clients with Religious or Spiritual Beliefs Experience Psychological Help-Seeking and Therapy: A Qualitative Study." *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 14: 317-327.

- Milliman, J., Czaplewski, A. J. ve Ferguson, J. (2003). "Workplace Spirituality and Employee Work Attitudes: An Exploratory Empirical Assessment." *Journal of Organizational Change Management*, 16(4): 426-447.
- Mintzberg, H. (1983). *Structure In Fives: Designing Effective Organizations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mitchell, S. (1988). *Tao Te Ching-A New English Version*. London: Harper and Row.
- Nee, W. (1968). "Divorce and Women's Spirituality." *Journal of Divorce and Remarriage*, 22(3/4): 179-188.
- Özdemir, A.A., Özkalp, E. ve Sungur, Z. (2008). *Çalışma Yaşamında Tinsel Değerler*. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı. Antalya. 151-157.
- Piedmont, R. L. (1999). "Does Spirituality Represent the Sixth Factor of Personality? Spiritual Transcendence and the Five-Factor Model." *Journal of Personality*, 67(6): 985-1013.
- Rey, L. D. (1997). "Religion as Invisible Culture: Knowing about and Knowing with." *Journal of Family Social Work*, 2(2): 159-177.
- Stewart, C. ve Koeske, F. G. (2006). "A Preliminary Construct Validation of the Multidimensional Measurement of Religious/Spirituality Instrument: A Study of Southern USA Samples." *The International Journal for the Psychology of Religion*, 16(4): 181-196.
- Schwartz, S.H. (1999). "A Theory of Values and Dom Implications for Work." *Applied Psychology: An International Review*, 48(1): 23-47.
- Twigg, N. W. ve Parayitam, S. (2006). "Spirit at Work: Spiritual Typologies as Theory Builders." *Journal of Organisational Culture, Communications and Conflict*, 10(2): 117-133.
- Wax, S. (2005). *Spirituality at Work*. Goodwork Project Report Series No.41 Harvard University.
- Wig, N. N. (1999). "Mental Health and Spiritual Values: A View from East." *International Review of Psychiatry*, 11: 92-96.
- Wyld, D. C., Cappel, S. D. ve Hallock, D. E. (1992). "What Moves the Invisible Hand: The Unaddressed Linkages Between the Psychological Study of Religion and Managerial Behaviour." *Management Research News*, 15(3): 1-8.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.